

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

Vodič o sudskoj praksi Evropske konvencije o ljudskim pravima

---

Masovni protesti

Ažurirano 31. avgusta 2025.

Pripremio Sekretarijat. Ne obavezuje Sud.

Molimo izdavače ili organizacije koji žele da prevedu i/ili da reproduciraju cjelokupni Vodič ili neki njegov dio u obliku štampane ili elektronske publikacije da popune obrazac za kontakt: [zahtjev za reprodukciju ili ponovno objavljivanje prevoda](#) kako bi dobili informacije o postupku davanja dozvole za objavljivanje.

Ako želite da znate na kojim se prevodima Vodiča kroz sudsku praksu trenutno radi, pogledajte spisak [prevoda u pripremi](#).

Ovaj Vodič je izvorno napisan na engleskom jeziku. Redovno se ažurira, a posljednje ažuriranje je izvršeno 31. avgusta 2025. Može podlijegati uredničkoj reviziji.

Vodiči kroz sudsku praksu mogu se preuzeti na adresi <https://ks.echr.coe.int>. Za najnovije podatke o publikacijama pratite nalog Suda na X-u na adresi https://x.com/ECHR_CEDH.

Ovaj prevod je objavljen u dogovoru sa Vijećem Evrope i Evropskim sudom za ljudska prava. Isključivu odgovornost za njega snosi prevodilačka agencija Alkemist d.o.o. © Vijeće Evrope/Evropski sud za ljudska prava, 2025.

Sadržaj

Sadržaj	3
Napomena čitaocima	5
Uvod	6
I. Sloboda okupljanja (član 11)	6
A. Primjenjivost	6
B. Oblici miješanja	10
1. Odbijanje davanja odobrenja za okupljanje	10
2. Preventivno hapšenje radi osiguranja neučešća na okupljanju i odbijanje pristupa	11
3. Rastjerivanje skupa i upotreba sile	11
4. Sankcije nakon demonstracija	11
C. Zakonitost.....	12
D. Legitimni cilj	13
E. Neophodnost u demokratskom društvu	14
1. Odbijanje davanja odobrenja za okupljanje i rastjerivanje nezakonitog okupljanja	15
a. Odbijanje davanja odobrenja za okupljanje	15
b. Rastjerivanje nezakonitog okupljanja	16
2. Kazne nakon demonstracija	17
3. Preventivno hapšenje radi osiguranja neučešća na okupljanju	18
F. Pozitivne obaveze	19
1. Zaštita učesnika od nasilja	19
2. Procesna obaveza istrage	20
G. Ograničenja na diskriminatornoj osnovi	20
II. Sloboda izražavanja (član 10)	22
A. Primjenjivost	22
B. Oblici miješanja	23
1. Blokiranje korištenja interneta	23
2. Miješanje u izvještavanje medija	23
3. Sankcije zbog uzvikivanja/govora tokom protesta	24
C. Zakonitost.....	24
D. Legitimni cilj	25
1. Zaštita nacionalne sigurnosti i sprječavanje nereda ili zločina	25
2. Zaštita ugleda ili prava drugih	26
3. Zaštita morala	26
E. Neophodno u demokratskom društvu	26
III. Pravo na život (član 2)	29
A. Materijalni aspekt.....	29
B. Procesni aspekt.....	30
IV. Zabrana mučenja ili nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja (član 3) ..	31
A. Primjenjivost	31

B. Materijalni aspekt.....	32
C. Procesni aspekt.....	33
V. Pravo na slobodu i sigurnost (član 5)	36
A. Lišenje slobode.....	36
B. Zakonitost.....	38
C. Opravdanja u članu 5, stav 1.....	38
D. Zaštitni mehanizmi za lica lišena slobode	40
VI. Pravo na pravično suđenje (član 6)	41
A. Primjenjivost	41
B. Garancije pravičnog suđenja.....	42
Lista citiranih predmeta	44

Napomena čitaocima

Ovaj Vodič dio je serije vodiča kroz sudsku praksu koje objavljuje Evropski sud za ljudska prava (u daljnjem tekstu: „Sud“, „Evropski sud“, „Sud u Strazburu“) kako bi obavijestio pravnike o temeljnim presudama i odlukama koje je donio Sud. U ovom Vodiču analizira se i sažima sudska praksa po različitim članovima Evropske konvencije o ljudskim pravima (u daljnjem tekstu: „Konvencija“ ili „Evropska konvencija“) u vezi sa masovnim protestima. Treba ga tumačiti zajedno sa vodičima o sudskoj praksi po članu na koji se sistematski poziva.

Citirana sudska praksa izabrana je među ključnim, važnim i/ili nedavno donesenim presudama i odlukama. *

Presude i odluke Suda ne služe samo da bi se odlučivalo o slučajevima koji su pred njega iznijeti nego i da bi se razjasnila, zaštitila i razvila pravila utvrđena Konvencijom, čime se doprinosi tome da države poštuju obaveze koje su preuzele kao visoke strane ugovornice (*Irska protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 18. januara 1978, stav 154, Serija A, br. 25 i, nedavno, *Jeronovičs protiv Latvije* [VV], br. 44898/10, stav 109, 5. jula 2016).

Zadatak sistema koji je uspostavljen Konvencijom jeste da u opštem interesu odlučuje o pitanjima javne politike, čime se unapređuju standardi zaštite ljudskih prava i proširuje sudska praksa u toj oblasti na cijelu zajednicu visokih strana potpisnica Konvencije (*Konstantin Markin protiv Rusije* [VV], 30078/06, stav 89, ESLJP 2012). Zaista, Sud naglašava ulogu Konvencije kao „konstitutivnog instrumenta evropskog javnog reda“ u oblasti ljudskih prava (*Bosphorus Hava Yolları Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi protiv Irske* [VV], br. 45036/98, stav 156, ESLJP 2005-VI i, nedavno, *N.D. i N.T. protiv Španije* [VV], br. 8675/15 i 8697/15, stav 110, 13. februara 2020).

Protokolom br. 15 uz Konvenciju nedavno je u Preambulu Konvencije dodato načelo supsidijarnosti. Ovo načelo „predviđa zajedničku odgovornost strana ugovornica i Suda“ u pogledu zaštite ljudskih prava, pri čemu domaće vlasti i sudovi moraju da tumače i primjenjuju domaće pravo na način kojim se u najvećoj mogućoj mjeri poštuju prava i slobode definisane Konvencijom i Protokolima uz nju (*Grzęda protiv Poljske* [VV], stav 324).

---

* Citirana sudska praksa može biti na jednom ili oba službena jezika (engleski i francuski) Suda i Evropske komisije za ljudska prava. Osim ako nije drugačije naznačeno, sve reference se odnose na presudu o meritumu slučaja koju je donijelo Vijeće Suda. Skraćenica „(odl.)“ označava da je citat iz odluke Suda, a skraćenica „[VV]“ označava da je predmet razmatralo Veliko vijeće.

Presude Vijeća koje nisu bile pravosnažne u trenutku objavljivanja ovog ažuriranog teksta označene su znakom (*).

Uvod

1. Ovaj Vodič analizira sudsku praksu Suda i rezimira relevantne principe Konvencije u vezi sa pitanjem masovnih protesta, shvaćenih kao oblik okupljanja ili demonstracija velikih razmjera.
2. U sudskoj praksi Suda, ne sačinjava svako okupljanje protest, iako je protest najčešće ograničena vrsta okupljanja i stoga najčešće sačinjava predmet predstavki Sudu po članu 11. i/ili 10. Konvencije. Iako Sud u svojoj sudskoj praksi nije utvrdio strogu definiciju šta sačinjava „masovni protest“, ispitao je različite oblike okupljanja koji se svode na „masovne proteste“ (vidjeti, na primjer, [Navalnyy protiv Rusije](#) [VV], 2018; [Aleksyev protiv Rusije](#), 2010; [Shapovalov protiv Ukrajine](#), 2012; [Virabyan protiv Armenije](#), 2012; [Frumkin protiv Rusije](#), 2016, stav 148; [Işıkırık protiv Turske](#), 2017).
3. Ovaj Vodič pruža pregled sudske prakse Suda koja se odnosi na prava učesnika prema čl. 10. i 11, kao i drugim članovima Konvencije (kao i čl. 2, 3, 5. i 6), u različitim fazama protesta, uključujući organizaciju, učešće i, gdje je primjenjivo, naknadno krivično procesuiranje. Ne moraju svi slučajevi navedeni u Vodiču nužno da se odnose na „masovne proteste“: međutim, oni sadrže pravne principe i obrazloženje koji su posebno relevantni u kontekstu „masovnih protesta“.

I. Sloboda okupljanja (član 11)

Član 11. Konvencije¹

„1. Svako ima pravo na slobodu mirnog okupljanja i udruživanja s drugima, uključujući i pravo osnivanja sindikata i pridruživanja sindikatima zbog zaštite svojih interesa.

2. Ova prava neće biti ograničena izuzev na način propisan zakonom i koji je neophodan u demokratskom društvu u interesu nacionalne sigurnosti ili javne bezbjednosti, u cilju sprječavanja nereda ili zločina, zaštite zdravlja ili morala ili zaštite prava i sloboda drugih. Ovim članom se ne zabranjuje uvođenje zakonitih ograničenja na ona prava koja uživaju pripadnici oružanih snaga, policije ili državne administracije.“

A. Primjenjivost

4. Prema sudskoj praksi Suda, pravo na slobodu mirnog okupljanja je osnovno pravo u demokratskom društvu; stoga ga ne treba tumačiti restriktivno ([Kudrevičius i drugi protiv Litvanije](#) [VV], 2015, stav 91; [Taranenko protiv Rusije](#), 2014, stav 65).
5. Pravo na slobodu mirnog okupljanja obuhvata i privatne skupove i skupove na javnim mjestima, bilo da su statični ili u obliku povorke. Pravo mogu da ostvare pojedinačni učesnici i lica koja organizuju skup ([Djavit An protiv Turske](#), 2003, stav 56; [Barraco protiv Francuske](#), 2009, stav 41; [Yılmaz Yıldız i drugi protiv Turske](#), 2014, stav 41).
6. Štaviše, pravo na slobodu okupljanja obuhvata pravo izbora vremena, mjesta i načina održavanja okupljanja, u granicama utvrđenim stavom 2 člana 11 ([Sáska protiv Mađarske](#), 2012, stavovi 21–23).
7. Međutim, član 11. Konvencije štiti samo pravo na „mirno okupljanje“. On ne obuhvata demonstracije u kojima organizatori i učesnici imaju nasilne namjere ([Navalnyy protiv Rusije](#) [VV], 2018, stav 98, i [Ter-Petrosyan protiv Armenije](#), 2019, stav 53). Zaštita prema članu 11. se stoga primjenjuje na sva okupljanja osim na ona u kojima organizatori i učesnici imaju nasilne namjere, podstiču nasilje ili na drugi način odbacuju temelje demokratskog društva ([Fáber protiv Mađarske](#),

1. Vidjeti [Vodič o članu 11 - Sloboda okupljanja i udruživanja](#).

2012, stav 37; *Gün i drugi protiv Turske*, 2013, stav 49; *Taranenko protiv Rusije*, 2014, stav 66). Ovo se može odnositi čak i na okupljanja koja uključuju opstruktivno ili ometajuće ponašanje, ukoliko nije bilo nasilnih namjera ili ponašanja ili poziva na nasilje (*Laurijsen i drugi protiv Nizozemske*, 2024, stavovi 54–59)

8. Što se tiče pitanja nasilja, Sud je objasnio da pojedinac ne prestaje da uživa pravo na mirno okupljanje kao rezultat sporadičnog nasilja ili drugih kažnjivih djela koja su počinili drugi tokom demonstracija ako taj pojedinac ostane miran u svojim namjerama ili ponašanju (*Primov i drugi protiv Rusije*, 2014, stav 155).

9. S tim u vezi, u slučaju *Shmorgunov i drugi protiv Ukrajine*, 2021, stav 491, koji se odnosio na Majdan proteste u Ukrajini, Sud je objasnio da, u cilju utvrđivanja da li podnositelj predstavke može da zahtijeva zaštitu člana 11, uzima u obzir sljedeće faktore: (i) da li je namjera bila da okupljanje bude mirno ili su organizatori imali nasilne namjere; (ii) da li je podnositelj predstavke pokazao nasilne namjere kada se pridružio okupljanju; i (iii) da li je podnositelj predstavke nanio tjelesne povrede nekome (vidjeti i *Çiçek i drugi protiv Turske*, 2022, stav 136; *Harutyunyan i drugi protiv Armenije* (odl.), 2025, stav 30).

10. Što se tiče činjenica u slučaju *Shmorgunov i drugi*, stavovi 495–505, Sud je smatrao da je važno napomenuti da postoje brojne činjenice koje ukazuju da je brzo pribjegavanje prekomjernoj, a ponekad i brutalnoj sili od strane institucija protiv demonstranata, uključujući slučajeve neopravdanog pritvaranja (kršeći članove 3. i 5. Konvencije), poremetilo prvobitno mirno održavanje protesta i rezultiralo, ako ne i doprinijelo, eskalaciji nasilja. Konkretno, Sud je utvrdio da su demonstranti koji su prvobitno namjeravali da organizuju mirno bdjenje tokom cijelog dana, ali su dočekani sa neproporcionalnom silom od strane policije, imali zaštitu člana 11. bez obzira na činjenicu da su učestvovali u opstruktivnom protestu zauzimajući prostor na centralnom trgu prijestonice. Štaviše, iako su neki demonstranti učestvovali u protestima koji su obuhvatili znatno nasilnije sukobe između policije i demonstranata, Sud je smatrao da je njihov protest zaštićen članom 11, jer nije bilo dokaza koji bi pokazali da su tokom svog učešća u protestima ti podnositelji predstavke namjeravali da izvrše ili se uključe u akte nasilja ili da su pružili bilo kakav otpor policiji (vidjeti i *Lutsenko i Verbytskyi protiv Ukrajine*, 2021, stavovi 112–114).

11. U ovom kontekstu, treba napomenuti i da je u slučaju *Dareskizb Ltd protiv Armenije*, stavovi 52–63, koji se odnosio na demonstracije koje su dovele do veoma napete situacije koja bi se mogla smatrati ozbiljnim problemom sa javnim redom, Sud odbacio pozivanje Vlade na član 15. radi odstupanja od nekih prava po Konvenciji – posebno članova 10. i 11 (*ibid.*, stavovi 45–46). Konkretno, utvrđeno je da Vlada nije uspjela da ubjedljivo pokaže, niti da potkrijepi dokazima svoju tvrdnju, da se demonstracije, koje su, štaviše, očigledno naišle na žestoku policijsku intervenciju, mogu okarakterisati kao javna opasnost „koja prijete opstanku nacije” u smislu člana 15. Konvencije.

12. Osim toga, na primjer, u slučaju *Annenkov i drugi protiv Rusije*, 2017, stavovi 122–129, iako su postojala dva sukoba, uključujući tuču između određenih demonstranata i pripadnika obezbjeđenja zaposlenih u privatnoj kompaniji, nije utvrđeno da je ponašanje podnositelja predstavke bilo nasilnog karaktera. Ništa nije pokazalo da je sam podnositelj predstavke učestvovao u ovoj tuči ili se na drugi način ponašao nasilno. Sud nije smatrao da je sporno ponašanje, za koje su neki od podnositelja predstavke smatrani odgovornim, bilo takve prirode i stepena da bi se njihovo učešće u demonstracijama isključilo iz djelokruga zaštite prava na slobodu mirnog okupljanja prema članu 11. Konvencije. U slučaju *Ekrem Can i drugi protiv Turske*, 2022, stavovi 82–85, Sud je primjetio da je protest podnositelja predstavke u zgradi suda izazvao poremećaj javnog reda i normalnog odvijanja sudskog postupka, ali je naglasio činjenicu da nije bilo nasilne namjere ili nasilnog ponašanja od strane podnositelja predstavke.

13. S druge strane, u slučaju *Razvozhayev protiv Rusije i Ukrajine i Udaltsov protiv Rusije*, 2019, stav 284, prvi podnositelj predstavke je proglašen krivim kao predvodnik više pojedinaca u probijanju policijskog kordona, a svjedoci su potvrdili da je imao namjeru da to učini. S obzirom na to da je

probijanje kordona dovelo do eskalacije nasilja u ključnom trenutku i izazvalo sukobe, Sud je smatrao da namjerni postupci prvog podnositelja predstavke spadaju izvan pojma „mirnog okupljanja“ zaštićenog članom 11. Stoga je odbacio prigovor prvog podnositelja predstavke kao nespojivu *ratione materiae* sa odredbama Konvencije.

14. U slučaju *Harutyunyan i drugi protiv Armenije* (odl.), 2025, stavovi 30–38, Sud je odbacio prigovore organizatora protesta i njegovih pristalica za koje je utvrđeno da su imali nasilne namjere kao nespojivu *ratione materiae* zbog: izjava koje sadrže eksplicitno pominjanje nasilja i namjeru da se preuzmu vladine zgrade; činjenice da je organizator naoružao svoje pristalice u tu svrhu; i tjelesnih povreda nanijetih policajcima kao rezultat sukoba koji su uslijedili. Sud je stoga utvrdio da protest ne spada u pojam „mirnog okupljanja“ zaštićenog članom 11 (*Harutyunyan i drugi protiv Armenije* (odl.), 2025, stavovi 30–38; uporediti sa slučajem *Bogay i drugi protiv Ukrajine*, 2025, stavovi 71–75).

15. Što se tiče pitanja da li su organizatori i učesnici „odbacili temelje demokratskog društva“, Sud je u slučaju *Makarashvili i drugi protiv Gruzije*, 2022, stavovi 91–93 i 103, koji se odnosio na blokiranje pristupa zgradi Parlamenta od strane demonstranata, smatrao da, obzirom na autonomni koncept „mirnog okupljanja“, ovo pitanje ne treba izjednačavati sa pitanjem zakonitosti prema domaćem pravu. U konkretnom slučaju, iako je sporno okupljanje blokiralo zgradu Parlamenta i imalo za cilj da ometa zakonodavni proces putem oblika protesta, njegova namjera je bila da izrazi političke ideje i unaprijedi demokratske procese u zemlji. Stoga, imajući u vidu blisku vezu između slobode okupljanja zagarantovane članom 11. i slobode izražavanja zagarantovane članom 10, Sud je prihvatio da sporno okupljanje, čak i ako je koristilo opstruktivni oblik protesta, ne treba nužno smatrati odbacivanjem temelja demokratskog društva. Međutim, Sud je smatrao da bi namjerna radnja usmjerena na ometanje uobičajenog toka života, s ciljem ozbiljnog narušavanja aktivnosti koje sprovodi Parlament, imala uticaja na svaku procjenu „neophodnosti“ koja se vrši u skladu sa drugim stavom člana 11. U tom pogledu, kada je riječ o dva podnositelja predstavke koji su blokirali put tokom pokušaja policije da ponovo otvori pristup zgradi Parlamenta, Sud je utvrdio da zatvorske kazne nisu bile neproporcionalne.

16. U slučaju *Bodson i drugi protiv Belgije*, 2025, gdje su podnositelji predstavke blokirali autoput u okviru štrajka i osuđeni su za ometanje saobraćaja, Sud je utvrdio da je član 11. primjenjiv u odsustvu nasilne namjere (stav 81).

17. U slučaju *Drozd protiv Poljske*, 2023, stav 63, Sud je utvrdio da jednogodišnja zabrana ulaska u Parlament članovima neformalnog građanskog pokreta, izrečena zbog isticanja transparenta tokom mirnih demonstracija ispred njegovog prostora, predstavlja miješanje u njihovu slobodu izražavanja. Na osnovu činjenica tog slučaja, Sud je utvrdio kršenje člana 10. uglavnom na osnovu nedostatka adekvatnih procesnih zaštitnih mjera u vezi sa izricanjem predmetne zabrane.

18. Neregistrovane organizacije također mogu da ulože prigovor na osnovu člana 11. U slučaju *Hyde Park i drugi protiv Moldavije (br. 3)*, 2009, stavovi 5–16, u vrijeme nedozvoljenih demonstracija koje su dovele do podnošenja predstavke, organizacija podnositelja predstavke je bila registrovana. Organizacija je kasnije odlučila da se odjavi zbog navodnog pritiska i zastrašivanja od strane države. Sud je smatrao da sposobnost Hyde Park-a da pokrene postupak nije bila pogođena činjenicom da nije bila registrovana organizacija.

19. Mirna okupljanja imaju različite oblike i vrste. Sud je utvrdio da se član 11. primjenjuje na okupljanja koja su u suštini društvenog karaktera:

- „Fleš mob“ (*Obote protiv Rusije*, 2019);
- Okupljanje organizacije u privatnom kafiću (*Emin Huseynov protiv Azerbejdžana*, 2015);
- Sastanci predstavnika dvije zajednice (*Djavit An protiv Turske*, 2003);
- Kulturna okupljanja (*The Gypsy Council i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (odl.), 2002);
- Vjerski i duhovni sastanci (*Barankevich protiv Rusije*, 2007);

- Konferencija za štampu, povorka i sjedenje kao oblik protesta (*Hakim Aydin protiv Turske*, 2020, stav 50);
- Nenasilan protest ispred suda (*Ekrem Can i drugi protiv Turske*, 2022);

20. Međutim, Sud je utvrdio da član 11. nije primjenjiv u slučaju odbijanja dodjele državljanstva vođi protestnog pokreta protiv jezičke politike Vlade, pošto odbijanje nije oslabilo odlučnost podnositelja predstavke da se javno izjasni i učestvuje u debatama o stvarima od javnog interesa (*Petropavlovskis protiv Latvije*, 2015, stavovi 75–87).

21. Štaviše, prema sudskoj praksi Suda, klasifikacija i regulisanje demonstracija prema domaćem pravu nemaju uticaja na primjenjivost člana 11. Ovo postaje relevantno tek nakon što Sud utvrdi da demonstracije spadaju u područje zaštite, i to kako za razmatranje negativnih obaveza države (da li je ograničenje zaštićene slobode opravdano u smislu člana 11, stav 2), tako i za ocjenu pozitivnih obaveza države (da li je država uspostavila pravičnu ravnotežu između suprotstavljenih interesa) (*Navalnyy protiv Rusije* [VV], 2018, stav 99).

22. Naposljetku, treba napomenuti da je sudska praksa Suda utvrdila razliku u tome da li određena stvar podliježe ispitivanju po članu 10. ili 11.² Jedan od karakterističnih kriterija koje je Sud primjetio jeste da u ostvarivanju prava na slobodu okupljanja učesnici ne nastoje samo da izraze svoje mišljenje, već da to čine zajedno sa drugima (*Primov i drugi protiv Rusije*, 2014, stav 91). Štaviše, u slučaju *Éva Molnár protiv Mađarske*, 2008, stav 42, Sud je naglasio da je jedan od ciljeva slobode okupljanja obezbjeđivanje foruma za javnu debatu i otvoreno izražavanje protesta. Zaštita izražavanja ličnih mišljenja, zagarantovana članom 10, jedan je od ciljeva slobode mirnog okupljanja utvrđene članom 11. Konvencije.

23. Stoga je Sud ispitao, prema članu 10, krivično procesuiranje onih koji pozivaju na podršku nezakonitim protestima objavljivanjem internet objave (*Elvira Dmitriyeva protiv Rusije*, 2019, stavovi 77–90). U slučaju *Butkevich protiv Rusije*, 2018, stav 122, Sud je smatrao da je prikladno da ispita predstavku novinara koji je krivično procesuiran i osuđen zbog nesaradnje sa policijom tokom izvještavanja sa samita G4 po članu 10, uzimajući u obzir opšte principe koje je utvrdio u kontekstu člana 11. Konvencije. Slično tome, u slučaju *Bumbeş protiv Rumunije*, stavovi 69–70, Sud je smatrao da se spontana kratka protestna akcija koju je organizovao ekološki aktivista, u kojoj su učestvovala ukupno četiri osobe, pretežno odnosila na izražavanje, što je prikladnije ispitati po članu 10. tumačenom u svjetlu člana 11. Konvencije.

24. S druge strane, kada se suština prigovora podnositelja predstavke odnosi na osudu zbog održavanja mirnih okupljanja, Sud ispituje prigovor samo na osnovu člana 11 (*Kudrevičius i drugi protiv Litvanije*, 2015, stav 85). U ovom kontekstu, član 10. treba smatrati kao *lex generalis* u odnosu na član 11, koji je *lex specialis* koji ima prednost za okupljanja (*Ezelin protiv Francuske*, 1991, stav 35; *Schwabe i M.G. protiv Njemačke*, 2011, stav 101; *Hakim Aydin protiv Turske*, 2020, stav 41).

25. U slučaju *Ekrem Can i drugi protiv Turske*, 2022, stav 68, koji se odnosio na protest ispred suda, Sud je utvrdio da slučaj treba ispitati u skladu sa članom 11 (razmatran u svjetlu člana 10) s obzirom na to da se prigovor podnositelja predstavke nije odnosio samo na činjenicu da su bili spriječeni da daju izjavu, već pretežno na policijsku intervenciju u vezi sa njihovim protestom, što je rezultiralo njihovim prinudnim udaljenjem iz suda.

26. U slučaju *Peradze i drugi protiv Gruzije*, 2022, stav 33, koji se odnosio na demonstracije protiv građevinskog projekta na kojima su podnositelji predstavke držali transparente sa nepristojnim sloganom i stoga su sankcionisani zbog sadržaja transparenta koje su držali tokom demonstracija, Sud je smatrao da slučaj treba ispitati u skladu sa članom 11, razmatrajući ga u svjetlu člana 10. Konvencije.

---

2. Vidjeti odjeljak I.B Vodič o članu 11- Sloboda okupljanja i udruživanja.

B. Oblici miješanja

27. Sud je utvrdio da se termin „ograničenja” u stavu 2 člana 11. mora tumačiti kao termin koji obuhvata i mjere preduzete prije ili tokom javnog okupljanja, i one – kao što su kaznene mjere – preduzete nakon njega (*Ezelin protiv Francuske*, 1991, stav 39). Oblici miješanja navedeni u nastavku najčešće su prisutni u kontekstu masovnih protesta.

1. Odbijanje davanja odobrenja za okupljanje

28. Sud nije smatrao da je pokretanje prethodnih upravnih postupaka (zahtjev za obavještanje ili traženje odobrenja) suprotno principima sadržanim u članu 11. Konvencije, sve dok ne predstavljaju skrivenu prepreku slobodi mirnog okupljanja koju štiti Konvencija (*Éva Molnár protiv Mađarske*, 2008, stav 37).

29. Državama se daje široko polje slobodne procjene u utvrđivanju modaliteta postupka, pod uvjetom da su svi formalni zahtjevi vezani za postupak „formulisani sa dovoljnom preciznošću” i „ne predstavljaju skrivenu prepreku slobodi mirnog okupljanja” prema članu 11 (*Lashmankin i drugi protiv Rusije*, 2017, stav 422). Tako, na primjer, zakon čiji je cilj postizanje ravnoteže između sukobljenih interesa dvije suprotstavljene grupe koje žele da održe skupove u isto vrijeme i na istom mjestu nije sam po sebi suprotan članu 11, pod uvjetom da ne predstavlja skrivenu prepreku slobodi mirnog okupljanja (*Csiszer i Csibi protiv Rumunije*, 2020, stav 105).

30. Međutim, automatska i nefleksibilna primjena rokova za obavještanje o javnim okupljanjima i dug vremenski period od kraja roka za obavještanje i planiranog datuma okupljanja mogu dovesti do nepotrebnog miješanja u slobodu okupljanja (*Lashmankin i drugi protiv Rusije*, 2017, stav 456).

31. Što se tiče zahtjeva „formulisanog sa dovoljnom preciznošću”, u slučaju *Primov i drugi protiv Rusije*, 2014, stavovi 121–128, Sud je utvrdio da je domaće pravo dvosmisleno u pogledu toga da li se rok od pet dana za podnošenje obavještenja odnosi na slanje ili primanje obavještenja i stoga je organizatorima trebalo oprostiti pogrešno tumačenje zakona. Pored toga, Sud je primjetio da organizatori nisu čekali do uoči događaja, već su objavili obavještenje prvog dana propisanog roka, te su stoga uložili razuman napor da se pridržavaju veoma strogog zahtjeva zakona.

32. U slučaju *Uzunget i drugi protiv Turske*, 2009, stav 50, Sud je utvrdio da zahtjev da se vlasti obavijeste sedamdeset dva sata prije događaja ne predstavlja skrivenu prepreku slobodi mirnog okupljanja zaštićenu Konvencijom.

33. Sud je također prihvatio da visoke strane ugovornice mogu da nametnu ograničenja na održavanje demonstracija na datom mjestu iz razloga javne sigurnosti (*Malofeyeva protiv Rusije*, 2013, stav 136; *Disk i Kesk protiv Turske*, 2012, stav 29). Međutim, to također sačinjava miješanje koje mora biti podložno testu proporcionalnosti.

34. Na primjer, u slučaju *Berladir i drugi protiv Rusije*, 2012, stavovi 47–51, gradska uprava je dala odobrenje za demonstracije, ali je uslovia da se one održe na drugom mjestu i da budu kraćeg trajanja, što je, po mišljenju Suda, predstavljalo miješanje u ostvarivanje slobode mirnog okupljanja podnositelja predstavke.

35. Sud je smatrao da, iako demonstracije mogu biti nezakonite bez obavještenja ili bez prethodnog odobrenja, ta nezakonita situacija ne bi trebalo da zadire u suštinu prava ili da opravdava kršenje slobode okupljanja (*Navalnyy protiv Rusije* [VV], 2018, stavovi 99–100, i *Cisse protiv Francuske*, 2002, stav 50).

36. Štaviše, u nekim slučajevima, odbijanje da se odobri okupljanje može biti miješanje u slobodu okupljanja čak i kada se okupljanje održi kako je planirano (*Bączkowski i drugi protiv Poljske*, 2007).

37. U sudskoj praksi Suda postoje i slučajevi kada su dozvole opozvane u posljednjem trenutku. U slučaju *Makhmudov protiv Rusije*, 2007, stavovi 55–56 i stav 71, uoči demonstracija, lokalne vlasti su

povukle dozvolu za taj skup jer su očekivale „izbijanje terorističkih aktivnosti“. Sud je potvrdio da opozivanje dozvole sačinjava miješanje u slobodu mirnog okupljanja podnositelja predstavke.

38. U slučaju *Hyde Park i drugi Protiv Moldavije (br. 5 i 6)*, 2010, stav 41, podnositelji predstavke nisu postupili po nalogu kojim je odobreno okupljanje i dvojica podnositelja predstavke su uhapšena jer ovlaštenje nije sadržalo njihova imena. Sud je utvrdio miješanje u slobodu mirnog okupljanja podnositelja predstavke, jer su ih hapšenja spriječila da učestvuju u demonstracijama.

2. Preventivno hapšenje radi osiguranja neučešća na okupljanju i odbijanje pristupa

39. Odbijanje da se pojedincu dozvoli putovanje radi prisustva sastanku predstavlja miješanje u slobodu okupljanja pojedinca. U slučaju *Schwabe i M.G. protiv Njemačke*, 2011, stav 102, na putu ka demonstracijama, podnositelji predstavke su uhapšeni i držani u pritvoru tokom cijelog trajanja samita G8. Sud je utvrdio da su podnositelji predstavke spriječeni da učestvuju u planiranim demonstracijama protiv tog samita. Slično tome, hapšenje podnositelja predstavke na aerodromu, što ga je spriječilo da se ukrca na let, zbog čega je propustio skup kojem je namjeravao da prisustvuje, sačinjavalo je miješanje u njegovo pravo na slobodu okupljanja (*Kasparov protiv Rusije*, 2016, stavovi 66–67).

40. U slučaju *Alici i drugi protiv Turske*, 2022, stav 48, Sud je utvrdio da je stvarna motivacija za neopravdano lišenje slobode podnositelja predstavke na putu ka demonstracijama bila da se spriječi njihovo učešće u događaju. Slično tome, u slučaju *Huseynli i drugi protiv Azerbejdžana*, 2016, stavovi 84–97, Sud je utvrdio da su sumnjiva osuda podnositelja predstavke i naknadno pritvaranje zbog krivičnih djela povezanih sa kršenjem javnog reda zapravo imali za cilj da ih spriječe da učestvuju u protestima opozicije i da su predstavljali miješanje u njihovo pravo na slobodu mirnog okupljanja.

41. U slučaju *Hakim Aydin protiv Turske*, 2020, stav 50, Sud je utvrdio da lišenje podnositelja predstavke slobode zbog učešća u protestnoj akciji - uključujući konferenciju za štampu, povorku i sjedenje u vezi sa upotrebom jezika na univerzitetu - predstavlja miješanje u član 11.

42. Blokiranje mjesta održavanja javnog događaja, ili čak cijelog područja, na osnovu percepcije vlasti o neposrednom nasilju, sačinjava miješanje u pravo na slobodu mirnog okupljanja (*Primov i drugi protiv Rusije*, 2014, stav 97)

3. Rastjerivanje skupa i upotreba sile

43. Mjere koje preduzimaju vlasti tokom skupa, kao što su rastjerivanje skupa ili hapšenje učesnika, predstavljaju miješanje u pravo na slobodu mirnog okupljanja (vidjeti *Oya Ataman protiv Turske*, 2006, stavovi 7 i 30; *Hyde Park i drugi protiv Moldavije*, 2009, stavovi 9, 13, 16, 31, 41, 44 i 48; *Primov i drugi protiv Rusije*, 2014, stav 97).

44. Primjena sile od strane policije protiv mirnih učesnika tokom rastjerivanja skupa ili radi održavanja javnog reda sačinjava miješanje u slobodu mirnog okupljanja (*Laguna Guzman protiv Španije*, 2020, stav 42; *Zakharov i Varzhabetyan protiv Rusije*, 2020, stav 88).

4. Sankcije nakon demonstracija

45. Termin „ograničenja“ u stavu 2 člana 11. obuhvata mjere kao što su kazne nakon okupljanja (*Ezelin protiv Francuske*, 1991, stav 39). Sud je utvrdio da ako postoji jasna i potvrđena veza između ostvarivanja slobode mirnog okupljanja od strane podnositelja predstavke i mjera preduzetih protiv njih, njihovo hapšenje, pritvor i posljedice optužbi od strane organa uprave sačinjavat će miješanje u njihovo pravo garantovano članom 11. Konvencije (*Navalnyy i Yashin protiv Rusije*, 2014, stav 52; vidjeti i *Ekrem Can i drugi protiv Turske*, 2022, stav 86).

46. U slučaju *Frumkin protiv Rusije*, 2016, stav 138, Sud je utvrdio da su garancije člana 11. nastavile da se primjenjuju u odnosu na podnositelja predstavke čak i nakon što je skup zvanično završen,

uprkos nekim sukobima koje su učesnici imali sa državnim agentima. Stoga, sve mjere preduzete protiv podnositelja predstavke – u ovom slučaju njegovo hapšenje nakon vremenskog intervala prvobitno odobrenog za skup – morale su biti u skladu sa zahtjevom člana 11 (vidjeti i [Varoğlu Atik i drugi protiv Turske](#), 2020).

47. U slučaju [Kasparov i drugi protiv Rusije](#), 2013, stav 86, četvero podnositelja predstavke koji su uhapšeni i optuženi za djelo kršenja propisa o održavanju demonstracija pred organom uprave, negirali su da su imali namjeru da učestvuju u skupu. Stoga je Sud smatrao da nisu iznijeli *prima facie* slučaj miješanja u njihovu slobodu izražavanja ili slobodu okupljanja. Sud je utvrdio da su njihove predstavke očigledno neosnovane (vidjeti i [Shmorgunov i drugi protiv Ukrajine](#), 2021, stav 487).

48. S druge strane, u slučaju [Zülküf Murat Kahraman protiv Turske](#), 2019, stav 45, gdje je u domaćem postupku podnositelj predstavke negirao učešće u demonstracijama, Sud je utvrdio da krivična osuda za učešće u demonstracijama sačinjava miješanje u ostvarivanje njegovog prava na slobodu okupljanja. Konkretno, Sud je smatrao da je krivična osuda podnositelja predstavke nesumnjivo bila usmjerena na aktivnosti koje spadaju u djelokrug slobode okupljanja. Sud je objasnio da bi drugačiji stav bio ekvivalentan zahtjevu da on prizna djela za koja je optužen. U tom kontekstu, Sud je također imao u vidu pravo lica da se ne inkriminira i naglasio da bi odbijanje da krivična osuda sačinjava miješanje dovelo podnositelja predstavke, koji je negirao bilo kakvu umiješanost u sporne radnje, u začarani krug, čime bi mu bila uskraćena zaštita iz Konvencije (vidjeti i [Kazan protiv Turske](#), 2023, stav 56, u vezi sa nenamjernim okupljanjem ispred zgrade suda).

49. Također treba napomenuti da je u slučaju [Nuretin Aldemir i drugi protiv Turske](#), 2007, stavovi 34–35, iako su podnositelji predstavke oslobođeni optužbi, Sud utvrdio miješanje zasnovano na sili koju je policija upotrijebila da rastjera učesnike, kao i naknadnom krivičnom procesuiranju, što je moglo imati odvratajući efekat i obeshrabriti podnositelje predstavke da učestvuju u sličnim sastancima.

C. Zakonitost

50. Izrazi „predviđeno zakonom” i „u skladu sa zakonom” u članovima 8. do 11. Konvencije ne samo da zahtijevaju da osporena mjera ima pravni osnov u domaćem pravu, već se odnose i na kvalitet predmetnog zakona, koji treba da bude dostupan konkretnom licu i predvidljiv u pogledu njegovih efekata ([Rotaru protiv Rumunije](#) [VV], 2000, stav 52; [Maestri protiv Italije](#) [VV], 2004, stav 30; [Gorzelić i drugi protiv Poljske](#) [VV], 2004, stavovi 64–65; [Sindicatul „Păstorul cel Bun” protiv Rumunije](#) [VV], 2013, stav 153). Štaviše, kršenje zahtjeva zakonitosti iz člana 5. stav 1 u vezi sa lišenjem slobode kao oblikom miješanja u član 11. čini takvo miješanje nezakonitim ([Hakim Aydin protiv Turske](#), 2020, stav 51).

51. Na primjer, u slučaju [Djavit An protiv Turske](#), 2003, stavovi 64–68, nije postojao važeći zakon koji reguliše izdavanje dozvola kiparskim Turcima koji žive u „TRSK” za prelazak „zelene linije” na Južni Kipar radi mirnog okupljanja sa kiparskim Grcima, te su stoga ograničenja nametnuta za prisustvovanje takvim okupljanjima utvrđena kao nezakonita u smislu člana 11, stav 2 Konvencije (vidjeti i [Adalı protiv Turske](#), 2005).

52. Slično tome, u slučaju [Mkrtchyan protiv Armenije](#), 2007, stav 43, stavovi 39–45, Sud je utvrdio da podnositelj predstavke nije mogao da predvidi svoju osudu i novčanu kaznu zbog učešća u uličnoj povorci jer nije postojala domaća zakonska odredba koja jasno navodi da li su pravila sadržana u bivšim zakonima Sovjetskog Saveza, uključujući i Zakon o djelima u upravnom postupku po kojima je osuđen, bila na snazi u Armeniji.

53. U slučaju [Lashmankin i drugi protiv Rusije](#), 2017, stavovi 410–471, Sud je utvrdio da široko zakonsko diskreciono pravo koje ovlašćuje vlasti da predlože promjenu mjesta, vremena ili načina održavanja javnih okupljanja ne ispunjava zahtjev „kvaliteta zakona”, jer zakonu nedostaju adekvatne i djelotvorne pravne zaštitne mjere protiv njegove proizvoljne i diskriminatorne upotrebe.

54. U slučaju *Navalnyy protiv Rusije* [VV], 2018, stavovi 114–119, Sud je utvrdio da ruski regulatorni okvir koji uređuje javna okupljanja omogućava široku interpretaciju toga šta sačinjava „okupljanje koje podliježe prijavi” i daje vlastima preširoka ovlaštenja za nametanje ograničenja takvih okupljanja putem rigidnih mjera kroz neposredno hapšenje i lišenje slobode, kao i sankcija krivičnog karaktera.

55. Slično tome, u slučaju *Gafgaz Mammadov protiv Azerbejdžana*, 2015, stavovi 54–57, Sud je primjetio da zakon pruža široka ovlaštenja za zabranu ili prekid javnog okupljanja, kao i za ograničavanje ili promjenu mjesta, rute i/ili vremena okupljanja, kao i za određivanje određenih područja za okupljanja. Sud je ukazao na ozbiljne zabrinutosti u pogledu predvidivosti i preciznosti takvog zakona koji dozvoljava mogućnost da se javna okupljanja zloupotrebe i zabrane ili rastjeraju (vidjeti i *Huseynli i drugi protiv Azerbejdžana*, 2016, i *Hakobyan i drugi protiv Armenije*, 2012, u vezi sa preventivnim hapšenjima podnositelja predstavke kako bi se spriječilo njihovo prisustvovanje demonstracijama).

56. S druge strane, u slučaju *Eckert protiv Francuske*, 2024, utvrđeno je da je pravni osnov miješanja, *arrêté préfectoral* (koji je jasno razgraničio obim sporne zabrane demonstracija na vrijeme i mjesto), zajedno sa relevantnom odredbom krivičnog zakona, dovoljno jasan, pristupačan i da nudi dovoljne mjere zaštite od proizvoljnosti (stavovi 53–54 i 57–59).

57. Međutim, i u kontekstu člana 11, Sud priznaje da je nemoguće postići apsolutnu preciznost u formulisanju zakona, posebno u oblastima u kojima se situacija mijenja u skladu sa preovlađujućim stavovima društva (*Ezelin protiv Francuske*, 1991, stav 45). Konkretno, kako je Sud objasnio, posljedice date radnje ne moraju biti predvidive sa apsolutnom sigurnošću: iskustvo pokazuje da je to nedostižno. Iako je sigurnost veoma poželjna, ona također može donijeti pretjeranu krutost koja ometa sposobnost zakona da prati promjenljive okolnosti. Shodno tome, mnogi zakoni su neizbježno formulisani i sadrže termine koji su, u većoj ili manjoj mjeri, nejasni i čije tumačenje i primjena predstavljaju pitanja prakse (*Rekvényi protiv Mađarske* [VV], 1999, stav 34; *Ziliberg protiv Moldavije* (odl.), 2004; *Primov i drugi protiv Rusije*, 2014, stav 125).

58. Sud je također objasnio da je uloga presuđivanja koja je dodijeljena domaćim sudovima tu da otkloni preostale nedoumice u vezi sa tumačenjem. Moć Suda da preispituje usklađenost sa domaćim pravom je ograničena, jer je prvenstveno na domaćim vlastima, posebno sudovima, da tumače i primjenjuju domaće pravo (*Kruslin protiv Francuske*, 1990, stav 29; *Kopp protiv Švajcarske*, 1998, stav 59; *Vyerentsov protiv Ukrajine*, 2013, stav 54).

D. Legitimni cilj

59. Član 11, stav 2 Konvencije navodi legitimne ciljeve³ koje miješanje može da ima: nacionalnu sigurnost ili javnu sigurnost, sprječavanje nereda ili zločina, zaštitu zdravlja ili morala ili zaštitu prava i sloboda drugih.

60. U sudskoj praksi Suda, ograničenja slobode okupljanja zasnovana na sadržaju podliježu kontroli strožoj od ograničenja tehničke prirode. Veoma je rijetko da se okupljanje legitimno zabrani zbog suštine poruke koju njegovi učesnici žele da prenesu, posebno kada je glavna meta kritike isti organ vlasti koji ima moć da odobri ili zabrani javno okupljanje (*Navalnyy protiv Rusije* [VV], 2018, stav 86, i *Primov i drugi protiv Rusije*, 2014, stavovi 134-135).

61. U slučaju *Navalnyy protiv Rusije* [VV], 2018, opozicioni politički lider je uhapšen sedam puta tokom perioda od dvije godine. Sud je utvrdio „konvergentne kontekstualne dokaze” da se tvrdnja podnositelja predstavke da je bio određena meta činila koherentnom u kontekstu opšteg napora da se opozicija stavi pod kontrolu. Sud je utvrdio da je miješanje težilo skrivenom cilju da se „suzbije politički pluralizam koji čini dio 'djelotvorne političke demokratije' kojom upravlja 'vladavina prava',

---

3. Vidjeti odjeljak I.E (b) [Vodič o članu 11 - Sloboda okupljanja i udruživanja](#).

pri čemu su oba koncepta na koja se poziva Preambula Konvencije”, ali ne i legitimni ciljevi predviđeni članom 11, stav 2. Došlo je do kršenja člana 18.⁴ u vezi sa članom 5. i članom 11.

62. Sud je utvrdio da zahtijevanje teritorijalnih promjena u govorima i demonstracijama nije automatski predstavljalo prijetnju teritorijalnom integritetu zemlje i nacionalnoj sigurnosti. Stoga, zahtijevanje fundamentalnih ustavnih i teritorijalnih promjena nije moglo automatski opravdati zabranu relevantnih skupova (*Stankov and the United Macedonian Organisation Ilinden protiv Bugarske*, 2001, stav 97).

63. Sud je također utvrdio da se legitimni cilj „sprječavanja nereda” mora usko tumačiti (*Navalnyy protiv Rusije* [VV], 2018, stav 122, u vezi sa članom 11; *Perinçek protiv Švajcarske*, 2013, stavovi 146–151, u vezi sa članom 10). Međutim, Sud je prihvatio da ograničenja slobode mirnog okupljanja na javnim mjestima mogu služiti zaštiti prava drugih u cilju sprječavanja nereda i održavanja urednog protoka saobraćaja (*Éva Molnár protiv Mađarske*, 2008, stav 34).

64. U slučaju *Ezelin protiv Francuske*, 1991, stav 47, podnositelj predstavke je kažnjen jer se nije distancirao od nemirnih incidenata koji su se dogodili tokom demonstracija. Vlasti su smatrale da je takav stav odraz činjenice da je podnositelj predstavke, kao zagovornik, podržao i aktivno podržavao takve akcije. Sud je potvrdio da je takvo miješanje imalo cilj ostvarivanja legitimnog cilja „sprječavanja nereda”.

65. Sud, međutim, nije prihvatio postojanje legitimnog cilja „sprječavanja nereda” u vezi sa događajima gdje su okupljanja bila nenamjerna i nisu izazvala smetnje (*Navalnyy protiv Rusije* [VV], 2018, stavovi 124–126).

E. Neophodnost u demokratskom društvu

66. Miješanje će se smatrati „neophodnim u demokratskom društvu” sa legitimnim ciljem ako odgovara „gorućoj društvenoj potrebi” i, posebno, ako je proporcionalno legitimnom cilju kojem se teži i ako su razlozi koje su navele domaće vlasti da bi ga opravdale „relevantni i dovoljni” (*Coster protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], 2001, stav 104; *S. i Harper protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], 2008, stav 101; *Obote protiv Rusije*, 2019, stav 40). Međutim, u ovom kontekstu, pojam „neophodno u demokratskom društvu” nema fleksibilnost izraza kao što su „korisno” ili „poželjno” (*Gorzelik i drugi protiv Poljske* [VV], 2004, stav 95).⁵ Štaviše, kršenja drugih odredbi Konvencije – kao što su članovi 3, 5 i 6 – u vezi sa učešćem podnositelja predstavke u mirnom okupljanju bila su odlučujuća za nalaz Suda da li je povezano miješanje u prava iz člana 11. bilo „neophodno u demokratskom društvu” (*Navalnyy i Gunko protiv Rusije*, 2020, stavovi 84–93; *Zakharov i Varzhabetyan protiv Rusije*, 2020, stavovi 87–91; *Mzhavanadze i Rukhadze protiv Gruzije*, 2025, stav 79).

67. Sud je objasnio da njegov zadatak nije da zamijeni svojim stavom stav relevantnih domaćih vlasti, već da preispita odluke koje su donijeli u skladu sa članom 11. To znači da mora da utvrdi, konkretno, da li je država razumno, pažljivo i u dobrim namjerama koristila svoje diskreciono pravo. Prilikom ispitivanja da li se ograničenja prava i sloboda garantovanih Konvencijom mogu smatrati „neophodnim u demokratskom društvu”, visoke strane ugovornice uživaju određeno, ali ne i neograničeno polje slobodne procjene (*Coster protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], 2001, stav 105; *Ashughyan protiv Armenije*, 2008, stav 89; *Barraco protiv Francuske*, 2009, stav 42; *Kasparov i drugi protiv Rusije*, 2013, stav 86).

68. Princip proporcionalnosti zahtijeva da se postigne ravnoteža između zahtjeva ciljeva navedenih u članu 11, stav 2 Konvencije, s jedne strane, i zahtjeva slobodnog izražavanja mišljenja riječju, gestom

4. Vidjeti [Vodič o članu 18 - Granice u kojima se mogu ograničiti prava](#).

5. Vidjeti odjeljak I.E (c) [Vodič o članu 11 - Sloboda okupljanja i udruživanja](#).

ili čak ćutanjem od strane lica okupljenih na ulicama ili drugim javnim mjestima, s druge strane (*Kudrevičius i drugi protiv Litvanije* [VV], 2015, stav 144).

69. Procjena ove proporcionalnosti u odnosu na najčešće vrste miješanja u kontekstu masovnih protesta analizirana je u ovom odjeljku.

1. Odbijanje davanja odobrenja za okupljanje i rastjerivanje nezakonitog okupljanja

70. Sud je objasnio da odsustvo prethodnog odobrenja i posljedična „nezakonitost” protesta ne daju vlastima potpunu slobodu; one su i dalje ograničene zahtjevom proporcionalnosti iz člana 11 (vidjeti i *Bumbeş protiv Rumunije*, 2022, stavovi 94–96, u vezi sa primjenom ovih principa u kontekstu člana 10). Stoga, trebalo bi utvrditi zašto demonstracije uopšte nisu odobrene, koji je javni interes bio pod znakom pitanja i koje su rizike predstavljale demonstracije. Metod koji policija koristi za obeshrabrivanje demonstranata, njihovo zadržavanje na određenom mjestu ili rastjerivanje demonstracija također je važan faktor u procjeni proporcionalnosti miješanja (*Primov i drugi protiv Rusije*, 2014, stav 119).

a. Odbijanje davanja odobrenja za okupljanje

71. Odbijanje odobrenja mjesta održavanja javnog skupa samo na osnovu toga što se održava u isto vrijeme i na istoj lokaciji kao i drugi javni događaj, u odsustvu jasne i objektivne naznake da se oba događaja ne mogu kontrolisati na odgovarajući način vršenjem policijskih ovlaštenja, smatrano je neproporcionalnim miješanjem u slobodu okupljanja (*Lashmankin i drugi protiv Rusije*, 2017, stav 422).

72. U slučaju *Öllinger protiv Austrije*, 2006, stavovi 32–51, podnositelj predstavke je želio da organizuje sastanak koji se poklopio sa suprotstavljenom grupom u pogledu vremena i mjesta održavanja. Sud je utvrdio da je безусловna zabrana kontrademonstracija veoma dalekosežna mjera koja bi zahtijevala posebno obrazloženje, posebno kada je podnositelj predstavke zamišljao miran i tih način izražavanja mišljenja i eksplicitno isključio upotrebu skandiranja ili transparenata.

73. U slučaju *Sáska protiv Mađarske*, 2012, stavovi 15–23, policija je dala kontraprijedlog da se demonstracije podnositelja predstavke ograniče na određeno mjesto. Sud je zaključio da je miješanje težilo legitimnim ciljevima javne sigurnosti i zaštite prava i sloboda drugih, ali nije bilo neophodno jer su vlasti prihvatile druge demonstracije planirane za potpuno istu lokaciju bez izmjena.

74. U slučaju *Mustafa Hajili i drugi protiv Azerbejdžana*, 2022, stavovi 35–36, gdje predmetna okupljanja ili uopšte nisu bila odobrena, ili nisu bila odobrena za održavanje na planiranim lokacijama i gdje odbijanja nisu bila zasnovana na tako fundamentalnim razlozima kao što su tvrdnje da su organizatori i učesnici imali nasilne namjere, željeli da podstaknu nasilje ili željeli da na drugi način odbace temelje demokratskog društva, Sud je utvrdio da i direktno odbijanje i odbijanja da se odobre okupljanja na planiranim lokacijama sačinjavaju miješanje u pravo podnositelja predstavke na slobodu okupljanja.

75. Zahtjev za prethodno odobrenje u pogledu veličine i načina demonstracija ispitan je u slučaju *Obote protiv Rusije*, 2019, stavovi 34–46. Sud je uočio da je definicija statičkih demonstracija prema ruskom zakonodavstvu široka u mjeri u kojoj bi širok spektar društvenih situacija mogao da potpadne pod nju i utvrdio je da interesi države nisu imali prevagu nad slobodom mirnog okupljanja podnositelja predstavke u cilju sprječavanja nereda.

76. Sud je također utvrdio da uvjet za odobravanje skupa koji navodi da demonstranti ne smiju da nose nikakve simbole partija, političkih organizacija ili udruženja koja nisu registrovana od strane države nije odgovorio na „goruću društvenu potrebu” u slučaju podnositelja predstavke koji je nosio neregistrovane komunističke simbole (*Şolari protiv Republike Moldavije*, 2017, stavovi 25–39).

77. U slučaju *Eckert protiv Francuske*, 2024, Sud je utvrdio da je naredba o zabrani demonstracija u određenom području određenog dana, koja je uslijedila nakon poziva na proteste pokreta „*gilet jaunes*” na društvenim mrežama, bila opravdana. Sud je uzeo u obzir faktore kao što su prethodno nasilje i sukobi sa policijom tokom prethodnih skupova, da nije bilo dijaloga sa vlastima zbog nedostatka prethodne najave demonstracija kako je to predviđeno zakonom i da je zabrana bila strogo ograničena na mjesto i vrijeme (stavovi 67–72).

78. Sud je, prilikom razmatranja zabrane demonstracija koje je organizovao sindikat podnositelja predstavke, utvrdio da se pandemija virusa COVID-19 kvalifikuje kao izuzetna i nepredvidiva okolnost i da je nametnuto miješanje bilo u kontekstu goruće društvene potrebe za zaštitom zdravlja pojedinaca i javnog zdravlja (*Central Unitaria de Traballadores/as protiv Španije*, 2024, stavovi 83–84).

b. Rastjerivanje nezakonitog okupljanja

79. Sud je naglasio da tamo gdje demonstranti ne učestvuju u aktima nasilja, važno je da javne vlasti pokažu određeni stepen tolerancije prema mirnim okupljanjima (*Kudrevičius i drugi protiv Litvanije* [VV], 2015, stav 150, i *Obote protiv Rusije*, 2019, stav 41; *Laguna Guzman protiv Španije*, 2020, stav 50).

80. Sud je prihvatio mogućnost postojanja posebnih okolnosti kada bi hitan odgovor mogao da bude opravdan, kao, na primjer, u spontanim demonstracijama. Međutim, rasturanje demonstracija isključivo zbog nedostatka prethodne najave, bez ikakvog nezakonitog ponašanja učesnika, može predstavljati neproporcionalno ograničenje slobode mirnog okupljanja (*Bukta i drugi protiv Mađarske*, 2007, stavovi 35–36).

81. U slučaju *Navalnyy i Yashin protiv Rusije*, 2014, Sud je utvrdio da Vlada nije uspjela da dokaže goruću društvenu potrebu da prekine mirni „spontani marš” nakon što je odobreno okupljanje završeno, jer domaći sudovi nisu pokušali da provjere obim rizika koje predstavljaju demonstranti ili da li je bilo potrebno da ih zaustave. Stoga je silovita intervencija policije bila neproporcionalna i nije bila neophodna za sprječavanje nereda u smislu člana 11, stav 2.

82. U slučaju *Oya Ataman protiv Turske*, 2006, podnositelj predstavke je organizovao nezakoniti marš. Nije bilo dokaza koji bi ukazivali na to da su predstavljali opasnost po javni red, osim što su eventualno ometali saobraćaj. Sud je smatrao da je silovita intervencija policije, koja je uključivala upotrebu biber spreja, neproporcionalna i nepotrebna za sprječavanje nereda. Sud je presudio da kada demonstranti ne učestvuju u aktima nasilja, javne vlasti moraju pokazati određeni stepen tolerancije prema mirnim okupljanjima.

83. Štaviše, kada demonstracije nisu održane na način koji je u skladu sa odlukom vlasti o odobrenju, kao, na primjer, u slučaju *Nurettin Aldemir i drugi protiv Turske*, 2007, kada su demonstracije održane u oblasti koja nije među dozvoljenima, Sud je ponovo potvrdio da kada demonstranti ne učestvuju u aktima nasilja, silovita intervencija policajaca neproporcionalna i da nije neophodna za sprječavanje nereda.

84. U slučaju *Ibrahimov i drugi protiv Azerbejdžana*, 2016, Sud je primjetio da su vlasti rastjerale mirne demonstracije sa ograničenim brojem učesnika ubrzo nakon što su počele. Sud je utvrdio da vlasti nisu navele relevantne i dovoljne razloge koji opravdavaju rastjerivanje demonstracija.

85. S druge strane, u slučaju *Primov i drugi protiv Rusije*, 2014, Sud je uzeo u obzir značajan broj demonstranata koji su učestvovali u nečemu što je bilo više od „marginalnog” i „sporadičnog” nasilja. Policijske snage su intervenisale kako bi uklonile blokadu koju su demonstranti postavili na glavnom putu. Sud je smatrao da je upotreba posebne opreme za suzbijanje nereda opravdana. Međutim, Sud je smatrao da kada su obje strane – demonstranti i policija – uključene u nasilna djela, može biti potrebno ispitati ko je započeo nasilje (*Nurettin Aldemir i drugi protiv Turske*, 2007, stav 45).

86. U slučaju *Geylani i drugi protiv Turske*, 2023, stavovi 122–127, Sud je utvrdio da je nasilno rastjerivanje skupa neproporcionalno, pozivajući se, između ostalog, na svoje nalaze u vezi sa upotrebom vodenih topova, što je dovelo do kršenja člana 3. Konvencije i njenog materijalnog dijela u odnosu na podnositelja predstavke koji je pretrpio tešku povredu.

2. Kazne nakon demonstracija

87. Sud je preispitao neophodnost osuda u vezi sa neovlaštenim okupljanjima. Objasnio je da mora da procjeni prirodu i težinu izrečenih kazni kako bi se ispitala proporcionalnost miješanja u odnosu na cilj kojem se teži. U vezi sa tim, Sud je naglasio da mirne demonstracije, u principu, ne bi trebalo da podliježu prijetnji krivičnom sankcijom, a posebno lišenjem slobode. Sud stoga sa posebnom pažnjom ispituje slučajeve u kojima sankcije koje izriču domaće vlasti za nenasilno ponašanje uključuju zatvorsku kaznu (*Ekrem Can i drugi protiv Turske*, 2022, stav 92; *Chkhartishvili protiv Gruzije*, 2023, stav 60).

88. U slučaju *Shmorgunov i drugi protiv Ukrajine*, 2021, stavovi 492–493, kada su pojedinci umiješani u akte nasilja, Sud je objasnio da državne vlasti imaju šire polje slobodne procjene prilikom ispitivanja potrebe za miješanjem u slobodu okupljanja, a izricanje sankcije za takva protivpravna djela može se smatrati kompatibilnim sa garancijama člana 11. Konvencije. Međutim, prema sudskoj praksi Suda, izricanje dugotrajnih zatvorskih kazni za nenaoružani sukob sa policijom ili bacanje kamenja ili drugih projektila na njih bez nanošenja teških povreda, u brojnim slučajevima je smatrano neproporcionalnim. U vezi s tim, Sud je ponovio da primjena mjera, kao što su upotreba sile za rastjerivanje okupljanja, hapšenja učesnika, pritvaranje i/ili posljedične osude, mogu imati efekat obeshrabrivanja njih i drugih da učestvuju u sličnim okupljanjima u budućnosti, i generalno u otvorenoj političkoj debati.

89. U slučaju *Obote protiv Rusije*, 2019, Sud je utvrdio da prilikom proglašenja podnositelja predstavke krivim za djelo pred organima uprave, domaći sudovi nisu procijenili nivo poremećaja koji je događaj izazvao, ako ga je uopšte bilo. Sud je smatrao da domaći pravosudni organi tokom upravnog postupka nisu postigli ravnotežu dajući pretežnu težinu formalnoj nezakonitosti pretpostavljene statičke demonstracije.

90. Slično tome, u slučaju *Razvozhayev protiv Rusije i Ukrajine i Udaltsov protiv Rusije*, 2019, Sud je utvrdio da je osuda podnositelja predstavke za organizovanje „masovnih nereda” nakon sukoba tokom demonstracija, bez dovoljnog ispitivanja postupaka i namjera samog organizatora događaja, u suprotnosti sa članom 11. S tim u vezi, u slučaju *Kemal Çetin protiv Turske*, 2020, stav 47, Sud je naglasio da se krivična odgovornost organizatora protesta ne može primijeniti ako nisu direktno učestvovali u spornim radnjama, ako nisu podsticali takve radnje ili ako nisu podržavali nezakonito ponašanje. Drugim riječima, organizatori ne mogu biti odgovorni za radnje drugih ako nisu eksplicitno (aktivno i direktno) ili implicitno (na primjer, time što nisu intervenisali da zaustave neprihvatljivo ponašanje) u takvim radnjama učestvovali. Dakle, organizatori protesta mogu biti oslobođeni krivične odgovornosti svojim ponašanjem. U slučaju *İmrek protiv Turske*, 2020, stavovi 33–38, Sud je posebno naglasio dužnost domaćih sudova da obezbijede dovoljne razloge za osudu organizatora za djela koja su počinili učesnici demonstracija.

91. Sud je također preispitao težinu kazni izrečenih nakon demonstracija. U slučaju *Kudrevičius i drugi protiv Litvanije* [VV], 2015, Sud je, između ostalog, smatrao proporcionalnom kaznu zatvora od šezdeset dana, čije je izvršenje odloženo na godinu dana. Jedina stvarna posljedica osude podnositelja predstavke bila je obaveza, u trajanju od godinu dana, da dobiju odobrenje ako žele da napuste svoja prebivališta duže od sedam dana. Sud je smatrao da takve neprijatnosti koje su podnositelji predstavke izazvali blokiranjem autoputeva na približno dva dana nisu neproporcionalne ozbiljnom narušavanju javnog reda. Slično tome, uslovne kazne i novčane kazne nakon osuda za ometanje autoputa nisu bile prekomjerne, a Sud je, između ostalog, napomenuo opasnost po osobe i saobraćaj i da je svaka od kazni određena pojedinačno (*Bodson i drugi protiv Belgije*, 2025, stavovi 120–121).

92. Slično tome, u slučaju *Rai i Evans protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (odl.), 2009, u vezi sa učešćem u nezakonitim demonstracijama, Sud je smatrao da su novčane kazne izrečene podnositeljima predstavke bile proporcionalne. Sud je uzeo u obzir niz faktora, uključujući prethodno znanje podnositelja predstavke o roku za podnošenje zahtjeva za odobrenje i jasnu mogućnost podnošenja zahtjeva, ograničavanje obaveze pribavljanja odobrenja na određene bezbjednosne zone, nametanje definisanih uvjeta koji se strogo odnose na ciljeve od javnog interesa, postupanje policije u dopuštanju podnositeljima predstavke da nastave sa svojim demonstracijama i pružanju mogućnosti da se razidu bez sankcija, kao i skromne, iako krivične, sankcije koje su na kraju izrečene (vidjeti i *Csiszer i Csibi protiv Rumunije*, 2020, stavovi 118–122, u vezi sa novčanim kaznama koje se ne mogu pretvoriti u kaznu zatvora).

93. U slučaju *Eckert protiv Francuske*, 2024, nakon što je odbio da napusti prostorije na zabranjenim demonstracijama, podnositelj predstavke je podvrgnut provjeri identiteta i izrečena mu je novčana kazna od 150 eura. Uzimajući u obzir novčanu prirodu i umjerenu težinu kazne, kao i značajan rizik od narušavanja javnog reda, utvrđeno je da mjere nisu bile neproporcionalne (stavovi 73–75).

94. U slučaju *Berladir i drugi protiv Rusije*, 2012, ruske vlasti nisu zabranile predmetni javni skup, već su organizatorima pružile brz odgovor predlažući alternativno mjesto održavanja. Organizatori, bez ikakvog valjanog razloga, nisu prihvatili prijedlog vlasti. Sud je utvrdio da je propust podnositelja predstavke da razmotre prijedlog, barem djelimično, otežao zadatak vlasti da osiguraju sigurnost i preduzmu neophodne pripremne mjere za planirani događaj, u relativno ograničenim vremenskim periodima. Sud je smatrao da je proporcionalno što su domaći sudovi zaključili da radnje podnositelja predstavke predstavljaju djelo pred organom uprave i izrekli im male novčane kazne.

95. S druge strane, u slučaju *Hyde Park i drugi protiv Moldavije (br. 5 i 6)*, 2010, nakon hapšenja mirnih demonstranata zbog toga što nisu dobili dozvolu za svoje okupljanje, domaće vlasti su izrekle novčanu kaznu u gornjem dijelu zakonske skale kazni (80% zakonskog maksimuma), što je Sud smatrao neproporcionalnim miješanjem u pravo na okupljanje.

96. U slučaju *Ekrem Can i drugi protiv Turske*, 2022, stavovi 93–94, Sud je smatrao da je kazna zatvora od godinu dana i osam mjeseci posebno teška i neproporcionalna sankcija za nenasilni protest ispred suda. Sud je također primijetio da su podnositelji predstavke bili u pritvoru u pretkrivičnom postupku duže od godinu dana i osam mjeseci (što je smatrao veoma dugim periodima) za djela koja spadaju u djelokrug člana 11. Sud je stoga utvrdio kršenje te odredbe.

97. U slučaju *Russ protiv Njemačke* (2025), stavovi 51–56, utvrđeno je da krivična osuda podnositelja predstavke zbog nošenja plastičnog vizira tokom mirnih demonstracija nije bila neophodna u „demokratskom društvu”, jer domaći sudovi nisu objasnili zašto njegovo nošenje sačinjava prijetnju javnoj sigurnosti i čini krivičnu osudu podnositelja predstavke neophodnom u demokratskom društvu. Sud je naveo da krivične sankcije zahtijevaju posebno opravdanje i da sudovi moraju uzeti u obzir pravo na slobodu okupljanja i odlučiti da li je krivična osuda proporcionalna i „neophodna u demokratskom društvu” u smislu člana 11. Konvencije (stav 56).

3. Preventivno hapšenje radi osiguranja neučešća na okupljanju

98. U slučaju *Schwabe i M.G. protiv Njemačke*, 2011, Sud je utvrdio da je skoro šestodnevni pritvor podnositelja predstavke, ekvivalentan cjelokupnom trajanju samita G8 protiv kojeg su namjeravali da protestuju, neproporcionalna mjera za sprječavanje mogućeg podsticanja drugih da oslobode demonstrante pritvorene tokom samita. Sud je smatrao da su postojale druge djelotvorne, ali manje nametljive mjere koje su bile dostupne vlastima za postizanje njihovih ciljeva, kao što je oduzimanje transparentata koje su pronašli kod podnositelja predstavke. U vezi sa tim, Sud je utvrdio povredu člana 11. Konvencije.

F. Pozitivne obaveze

99. Pravo na slobodu mirnog okupljanja također nameće pozitivne obaveze visokim stranama ugovornicama (*Öllinger protiv Austrije*, 2006, stav 35).⁶ Države moraju da se uzdrže od primjene nerazumnih ograničenja na pravo na mirno okupljanje, ali i da ga štite. Iako je suštinski cilj člana 11. zaštita pojedinca od proizvoljnog miješanja javnih vlasti u ostvarivanje zaštićenih prava (*Associated Society of Locomotive Engineers and Firemen (ASLEF) protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2007, stav 37; *Nemtsov protiv Rusije*, 2014, stav 72), postoje i pozitivne obaveze za obezbjeđivanje djelotvornog uživanja ovih prava (*Djavit An protiv Turske*, 2003, stav 57; *Oya Ataman protiv Turske*, 2006, stav 36; *Gün i drugi protiv Turske*, 2013).

1. Zaštita učesnika od nasilja

100. Vlasti imaju dužnost da preduzmu odgovarajuće mjere u vezi sa zakonitim demonstracijama kako bi osigurale njihovo mirno održavanje i sigurnost svih građana (*Oya Ataman protiv Turske*, 2006, stav 35; *Makhmudov protiv Rusije*, 2007, stavovi 63–65; *Gün i drugi protiv Turske*, 2013). Međutim, oni ne moraju to apsolutno da garantuju i imaju široko diskreciono pravo u pogledu izbora sredstava koja će se koristiti (*Protopapa protiv Turske*, 2009, stav 108). U ovoj oblasti, obaveza prema članu 11. Konvencije je obaveza u pogledu mjera koje treba preduzeti, a ne u pogledu rezultata koje treba postići (*Giuliani i Gaggio protiv Italije* [VV], 2011, stav 251; *Kudrevičius i drugi protiv Litvanije* [VV], 2015, stav 159; *Plattform „Ärzte für das Leben“ protiv Austrije*, 1988, stav 34; *Fáber protiv Mađarske*, 2012, stav 39).

101. Čak i kada namjere demonstranata nisu nasilne, javne demonstracije mogu ipak predstavljati prijetnju javnom redu kada kontrademonstratori također poštuju svoje pravo na slobodu mirnog okupljanja. Sud je utvrdio da vlasti imaju pozitivnu obavezu da zaštite zakonite demonstracije od kontrademonstracija. Istinska i djelotvorna sloboda mirnog okupljanja ne može se svesti na puku dužnost države da se ne miješa (*Plattform „Ärzte für das Leben“ protiv Austrije*, 1988, stav 34).

102. U ovom kontekstu, Sud je objasnio da je dužnost visokih strana ugovornica da preduzmu razumne i odgovarajuće mjere kako bi omogućile da se zakonite demonstracije mirno odvijaju. Vlasti su dužne da preduzmu adekvatne mjere kako bi spriječile nasilne akte usmjerene protiv učesnika skupa ili barem ograničile njihov obim. U suprotnom, države ne ispunjavaju svoju pozitivnu obavezu prema članu 11 (*The United Macedonian Organisation Ilinden i Ivanov protiv Bugarske*, 2005, stav 115).

103. Sud je također utvrdio da država ima pozitivnu obavezu da zaštiti pravo na slobodu okupljanja dvije demonstrantske grupe koje zastupaju suprotstavljene ideje i da treba da pronađe najmanje restriktivna sredstva koja bi, u principu, omogućila da se obje demonstracije održe. Samo postojanje rizika od sukoba sa kontrademonstrantima nije dovoljno da se zabrani događaj. Prilikom procjene, vlasti moraju dati konkretne procjene potencijalnog obima bilo kakvog poremećaja kako bi procijenile resurse neophodne za neutralizaciju prijetnje od nasilnih sukoba (*Fáber protiv Mađarske*, 2012, stavovi 40 i 43).

104. U slučaju *Plattform „Ärzte für das Leben“ protiv Austrije*, 1988, kontrademonstratori su ometali masovni skup i marš udruženja podnositelja predstavke. Sud je konstatovao da su dvije kontrademonstracije zabranjene, da je duž trase bio raspoređen veliki broj policajaca i da policija nije odbila da udruženju podnositelja predstavke obezbijedi zaštitu čak ni nakon što je podnositelj predstavke odlučio da promijeni trasu. Sud je zaključio da vlasti nisu propustile da preduzmu razumne i odgovarajuće mjere.

105. Nasuprot tome, u slučaju *Frumkin protiv Rusije*, 2016, Sud je utvrdio da je ometanje mirnih demonstracija posljedica neuspjeha policije da preduzme „jednostavne i očigledne korake“ kako bi

6. Vidjeti odjeljak I.D [Vodič o članu 11- Sloboda okupljanja i udruživanja](#).

obezbjedila pouzdan kanal komunikacije sa organizatorima prije okupljanja i utvrdio kršenje člana 11. Konvencije.

106. U slučaju *Identoba i drugi protiv Gruzije*, 2015, s obzirom na to da je organizator marša posebno upozorio policiju na vjerovatnoću zloupotrebe, Sud je utvrdio da organi za sprovođenje zakona imaju obavezu da zaštite demonstrante od nasilja. Sud je smatrao da je činjenica da je bio prisutan samo ograničen broj policajaca i da su se distancirali kada su počeli verbalni napadi omogućila da tenzija preraste u fizičko nasilje. Štaviše, umjesto da se fokusira na obuzdavanje agresivnih kontrademonstranta kako bi se omogućio nastavak mirne povorke, zakašnjela policijska intervencija preusmjerila se na hapšenje i evakuaciju nekih podnositelja predstavke. Sud je zaključio da domaće vlasti nisu pružile adekvatnu zaštitu podnositeljima predstavke od napada pojedinaca tokom marša.

107. Slično tome, u slučaju *Berkman protiv Rusije*, 2020, Sud je utvrdio kršenje člana 11. u vezi sa pasivnošću policije i neograničavanjem homofobičnih verbalnih napada i fizičkog pritiska od strane kontrademonstranta. U slučaju *Promo Lex i drugi protiv Republike Moldavije*, 2015, podnositelje predstavke je napalo nekoliko pojedinaca tokom demonstracija. Policija se pojavila tek sat i po nakon napada i privela je dvojicu već imobilisanih napadača. Sud je smatrao da vlasti nisu preduzele odgovarajuće mjere da zaštite podnositelje predstavke zahtjeva od napada.

108. Naposljetku, treba napomenuti da je Sud naglasio važnost preduzimanja preventivnih bezbjednosnih mjera, kao što je obezbjeđivanje prisustva službi prve pomoći na mjestu demonstracija, kako bi se garantovalo nesmetano održavanje bilo kog događaja, sastanka ili drugog okupljanja, bilo da je političke, kulturne ili druge prirode (*Oya Ataman protiv Turske*, 2006).

2. Procesna obaveza istrage

109. Sud je objasnio da kada pojedinci postupaju na način koji ugrožava prava iz člana 11, domaće vlasti imaju obavezu da istraže nasilne incidente koji utiču na ostvarivanje tih prava (*Ouranio Toxo i drugi protiv Grčke*, 2005, stav 43).

110. U slučaju *Promo Lex i drugi protiv Republike Moldavije*, 2015, podnositelje predstavke su napale maskirane osobe, a tvrdili su da su napad snimili policajci u civilu. Vlasti su negirale da su bili policajci, ali nisu preduzele ništa da otkriju identitet napadača. Sud je dalje primjetio da, iako je svih šest napadača na kraju identifikovano, četvorica nisu osuđena bez ikakvog očiglednog razloga. Sud je također primjetio da, iako je jedan napadač priznao da je plaćen za napad, nema dokaza da su vlasti pokušale da otkriju ko je sponzorisao napad. Sud je smatrao da država nije ispunila svoju procesnu obavezu prema članu 11. Konvencije.

111. U slučaju sukoba velikih razmjera između demonstranata i policajaca, koji uključuje nasilje na obje strane, vlasti su dužne da pokrenu istragu po sopstvenom nahođenju, kako bi ispitale postupke ne samo onih demonstranata koji su se ponašali nasilno, već i postupaka organa za sprovođenje zakona (*Zakharov i Varzhabetyan protiv Rusije*, 2020, stavovi 53–55).

G. Ograničenja na diskriminatornoj osnovi

112. Član 14. Konvencije⁷ garantuje uživanje prava i sloboda koje treba osigurati bez diskriminacije po bilo kojoj osnovi, kao što su spol, rasa, boja kože, jezik, vjeroispovijest, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili socijalno porijeklo, veza sa nekom nacionalnom manjinom, imovno stanje, rođenje ili drugi status. Zaštita od diskriminacije može biti relevantna i u kontekstu protesta.

113. Na primjer, u slučaju *Bączkowski i drugi protiv Poljske*, 2007, podnositeljima predstavke je odbijena dozvola da organizuju skup komemorativnog datuma koji je za njih bio važan u Varšavi, sa ciljem posvećivanja pažnje diskriminaciji protiv raznih manjina, uključujući homoseksualce. U tekstu

7. Vidjeti [Vodič o članu 14. i o članu 1. Protokola br. 12 - Zabrana diskriminacije](#).

odluke kojom se odbija dozvola podnositeljima predstavke nije bilo ničega što bi ukazivalo na diskriminaciju, ali je u tom periodu gradonačelnik javno izrazio snažne lične stavove protiv homoseksualnosti. Sud je smatrao da se „može razumno pretpostaviti da su mišljenja [gradonačelnika] mogla uticati na proces donošenja odluka u ovom slučaju i, kao rezultat toga, diskriminatorno uticati na pravo podnositelja predstavke na slobodu okupljanja”. Sud je utvrdio povredu člana 14. u vezi sa članom 11.

114. U slučaju *Identoba i drugi protiv Gruzije*, 2015, Sud je utvrdio da država nije zaštitila demonstrante od homofobičnog nasilja i da nije pokrenula djelotvornu istragu, što je Sud smatrao kršenjem člana 11. u vezi sa članom 14. Konvencije. Vlasti moraju propisno omogućiti održavanje planiranog događaja obuzdavanjem homofobičnih verbalnih napada i fizičkog pritiska od strane kontrademonstratora (*Berkman protiv Rusije*, 2020, stavovi 55–57).

II. Sloboda izražavanja (član 10)

Član 10. Konvencije

„1. Svako ima pravo na slobodu izražavanja. Ovo pravo uključuje slobodu mišljenja i slobodu primanja i saopštavanja informacija i ideja bez miješanja javne vlasti i bez obzira na granice. Ovaj član ne sprječava države da zahtijevaju dozvolu za rad od radio, televizijskih i filmskih kompanija.

2. Ostvarivanje ovih sloboda, budući da uključuje dužnosti i odgovornosti, može podlijegati formalnostima, uvjetima, ograničenjima ili sankcijama predviđenim zakonom i koje su neophodne u demokratskom društvu, u interesu nacionalne sigurnosti, teritorijalnog integriteta ili javne sigurnosti, radi sprječavanja nereda ili zločina, zaštite zdravlja li morala, ugleda ili prava drugih, sprječavanja širenja povjerljivih informacija ili u interesu očuvanja autoriteta i nepristrasnosti sudstva.”

A. Primjenjivost

115. Uopšte uzev, prilikom odlučivanja da li određeni čin ili ponašanje spada u domen člana 10, Sud vrši procjenu prirode predmetnog čina ili ponašanja, posebno njegovog izražajnog karaktera sa objektivne tačke gledišta, kao i svrhe ili namjere lica koje izvršava čin ili sprovodi predmetno ponašanje (*Murat Vural protiv Turske*, 2014, stav 54). U vezi sa tim, član 10. obuhvata ne samo informacije i ideje koje su široko rasprostranjene, već i manjinska gledišta i gledišta koja mnogi ljudi mogu smatrati uvredljivim (*Bédat protiv Švajcarske* [VV], 2016, stav 48).

116. Protesti sačinjavaju izražavanje mišljenja u smislu člana 10. U slučaju *Steel i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1998, iako su protesti imali oblik fizičkog sprječavanja određenih aktivnosti koje podnositelji predstavke nisu odobrali, Sud je smatrao da oni sačinjavaju izražavanje mišljenja u smislu člana 10.

117. U slučaju *Sinkova protiv Ukrajine*, 2018, podnositeljica predstavke je izvela ono što je smatrala umjetničkim performansom (prženje jaja na podnesku), snimila svoje radnje, pripremila izjavu u kojoj objašnjava svoj stav i objavila video sa tom izjavom na internetu. Sud je smatrao da je njena radnja protest protiv određenih državnih politika i da potpada pod član 10. Konvencije. Slično tome, u slučaju *Olga Kudrina protiv Rusije*, 2021, stav 49, Sud je ispitao, prema članu 10, politički protest gdje je podnositeljica predstavke okačila poster na spoljni zid hotela i bacala političke letke kroz prozor na ljude i novinare koji su se okupili ispod. U slučaju *Yezhov i drugi protiv Rusije*, 2021, stav 27, Sud je ispitao, prema članu 10, protestnu akciju protiv vladinih politika u kojoj su podnositelji predstavke, koji su bili dio grupe od oko trideset ljudi, prošli kroz provjere identiteta i sigurnosti u prostorijama nadležnog ministarstva i zaključali se u nekim kancelarijama, gdje su skandirali slogane i dijelili letke kroz prozore.

118. U slučaju *Handzhiyski protiv Bugarske*, 2021, stav 45, u vezi sa postavljanjem Deda Mrazovih dodataka na statuu komunističkog vođe u kontekstu političkog protesta lokalnog opozicionog političara, Sud je utvrdio da je član 10. primjenjiv, jer je podnositelj predstavke nastojao da se uključi u politički protest i da „prenese” svoje „ideje” o vladi i političkoj partiji koja ga je podržavala.

119. Član 10. se primjenjuje ne samo na sadržaj informacija već i na sredstva prijenosa ili prijema. Svako ograničenje sredstvima nužno ometa pravo na primanje i prenošenje informacija (*Autronic AG protiv Švajcarske*, 1990, stav 47; *Ahmet Yildirim protiv Turske*, 2012, stav 50).

120. Stoga je, u ovom kontekstu, Sud prepoznao značaj interneta u ostvarivanju slobode izražavanja. U slučaju *Times Newspapers Ltd protiv Ujedinjenog Kraljevstva (br. 1 i 2)*, 2009, stav 27, Sud je ponovio da, obzirom na svoju dostupnost i sposobnost skladištenja i komuniciranja ogromnih količina informacija, internet igra važnu ulogu u poboljšanju pristupa javnosti vijestima i olakšavanju širenja

informacija uopšte. Aktivnost izražavanja mišljenja korisnika na internetu predstavlja neviđenu platformu za ostvarivanje slobode izražavanja (vidjeti i *Delfi AS protiv Estonije* [VV], 2015, stav 110).

121. Naposljetku, kao što je već objašnjeno u odjeljku I.A., treba napomenuti da u slučajevima koji se odnose na javna okupljanja postoji bliska veza između sloboda zaštićenih članovima 10. i 11. Konvencije.

B. Oblici miješanja

122. Prema sudskoj praksi Suda, svaka mjera koju preduzmu vlasti radi ograničavanja slobode izražavanja može sačinjavati miješanje u tu slobodu u smislu člana 10, stav 2 Konvencije. Sud ovo procjenjuje od slučaja do slučaja. Oblici miješanja navedeni u nastavku najčešće su prisutni u kontekstu masovnih protesta.

1. Blokiranje korištenja interneta

123. Sud je utvrdio da mjera blokiranja, zasnovana na navodnoj nezakonitosti objavljenog sadržaja, sačinjava preventivnu cenzuru. Iako je Sud u više slučajeva potvrdio da preventivna cenzura objavljivanja nije kao takva zabranjena članom 10, ona mora biti dio pravnog okvira koji obezbjeđuje i strogu kontrolu nad obimom zabrana i djelotvornu mogućnost sudskog preispitivanja kako bi se spriječile moguće zloupotrebe. Masovno blokiranje koje čini velike količine informacija nepristupačnim, što značajno ograničava prava korisnika interneta i ima značajan kolateralni efekat, nije prihvatljivo prema članu 10 (*Ahmet Yildirim protiv Turske*, 2012, stav 64).

124. U slučaju *Kablis protiv Rusije*, 2019, Sud je utvrdio da blokiranje naloga podnositelja predstavke na društvenoj mreži i tri unosa na njegovom blogu, zbog toga što su sadržali pozive za učešće u javnom događaju čiju lokaciju nije odobrila gradska uprava, predstavlja miješanje u pravo podnositelja predstavke na slobodu izražavanja. Za Sud, činjenica da je podnositelj predstavke mogao da kreira novi nalog na društvenoj mreži ili da objavljuje nove unose na svom blogu nije imala uticaja na ovaj nalaz.

2. Miješanje u izvještavanje medija

125. Sud je utvrdio da mediji imaju ključnu ulogu u pružanju informacija o postupanju vlasti u vezi sa javnim demonstracijama i suzbijanju nereda. Prema sudskoj praksi Suda, uloga „nadzornika” predstavnika medija je od posebnog značaja u takvim kontekstima, jer je njihovo prisustvo garancija da vlasti mogu biti pozvane na odgovornost za svoje ponašanje prema demonstrantima i široj javnosti kada je u pitanju policijsko obezbjeđivanje velikih okupljanja, uključujući metode koje se koriste za kontrolu ili rastjerivanje demonstranata ili za očuvanje javnog reda (*Pentikäinen protiv Finske* [VV], 2015, stav 89). Stoga, javne mjere koje sprječavaju novinare da obavljaju svoj posao mogu pokrenuti pitanja po članu 10 (*Gsell protiv Švajcarske*, 2009, stav 49 i naredni; *Najafli protiv Azerbejdžana*, 2012, stav 68).

126. Na primjer, u slučaju *Pentikäinen protiv Finske* [VV], 2015, u vezi sa hapšenjem medijskog fotografa tokom demonstracija i njegovim naknadnim pritvaranjem i osudom zbog nepoštovanja policije, Sud je utvrdio da, čak i ako sporne mjere nisu bile usmjerene na podnositelja predstavke kao novinara, već su bile posljedica njegovog nepoštovanja policijskih naređenja o razlazu, obavljanje njegovih novinarskih funkcija je bilo ugroženo. Stoga je Sud utvrdio da je došlo do „miješanja” u njegovu slobodu izražavanja.

127. U slučaju *Butkevich protiv Rusije*, 2018, podnositelj predstavke je bio novinar ukrajinskog televizijskog kanala koji je osuđen zbog nepoštovanja policijskih naređenja tokom demonstracija i potom osuđen na dva dana pritvora. Podnositelj predstavke je pokušavao da fotografiše demonstracije, čime je prikupljao informacije koje je namjeravao da prenese obrađivanjem fotografija radi njihove daljeg širenja. Sud je smatrao da hapšenje, pritvaranje i krivično procesuiranje

podnositelja predstavke od strane vlasti predstavlja miješanje po članu 10, jer je prikupljanje informacija bio suštinski pripremni korak u novinarstvu, kao i sastavni i zaštićeni dio slobode štampe.

128. Slučaj *Najafli protiv Azerbejdžana*, 2012, odnosio se na novinara koga je policija pretukla dok je izvještavao sa nezakonitih demonstracija. Sud je utvrdio da je fizičko zlostavljanje novinara od strane državnih agenata koji su obavljali svoje profesionalne dužnosti ozbiljno ometalo ostvarivanje njihovog prava na primanje i prenošenje informacija. Bez obzira na to da li je postojala stvarna namjera da se ometa novinarska aktivnost podnositelja predstavke, on je bio podvrgnut nepotrebnoj i prekomjernoj upotrebi sile, uprkos njegovim jasnim naporima da se identifikuje kao novinar na radnom mjestu. Stoga je Sud zaključio da je došlo do ometanja prava podnositelja predstavke prema članu 10. Konvencije.

3. Sankcije zbog uzvikivanja/govora tokom protesta

129. Prema sudskoj praksi Suda, sankcije izrečene za različite oblike izražavanja tokom protesta sačinjavaju miješanje u član 10. Konvencije⁸.

130. Na primjer, u slučaju *Gül oi drugi protiv Turske*, 2010, stav 35, Sud je utvrdio da osuda podnositelja predstavke zbog uzvikivanja slogana u znak podrške naoružanoj, ilegalnoj organizaciji predstavlja miješanje u njihova prava iz člana 10 (vidjeti i *Yılmaz i Kılıç protiv Turske*, 2008).

131. Slično tome, u slučaju *Feridun Yazar protiv Turske*, 2004, podnositelji predstavke su osuđeni zbog govora koje su održali na vanrednom kongresu političke partije, za koje su vlasti tvrdile da pokazuju podršku ilegalnoj oružanoj organizaciji. Osuda je smatrana miješanjem u slobodu izražavanja prema članu 10. Konvencije.

132. U slučaju *Manannikov protiv Rusije*, 2022, Sud je ispitao, prema članu 10, oslanjajući se i na sudsku praksu po članu 11, isticanje provokativnog transparenta od strane kontrademonstranta, koji je iskrikljavao poruku glavnog događaja i vjerovatno mogao da izazove nemire. Smatrao je da policijski nalog za uklanjanje transparenta i osuda podnositelja predstavke od strane organa uprave predstavlja miješanje u član 10.

C. Zakonitost

133. Da bi bilo dozvoljeno, svako miješanje u slobodu izražavanja prema članu 10. mora prije svega biti „predviđeno zakonom”.

134. U vezi s tim, Sud je utvrdio da izraz „predviđeno zakonom” u drugom stavu člana 10. ne samo da zahtijeva da osporena mjera ima pravni osnov u domaćem pravu, već se odnosi i na kvalitet konkretnog zakona, koji treba da bude dostupan licu a njegovi efekti predvidivi. Pojam „kvaliteta zakona” zahtijeva, kao posljedica testa predvidivosti, da zakon bude kompatibilan sa vladavinom prava; to stoga implicira da moraju postojati adekvatne mjere zaštite u domaćem pravu od proizvoljnog miješanja javnih vlasti (*Magyar Kétfarkú Kutya Párt protiv Mađarske* [VV], 2020, stav 93).

135. U slučaju *Kablis protiv Rusije*, 2019, stav 93, Sud je utvrdio da je termin „javni događaji održani kršenjem utvrđene procedure” u relevantnom članu Zakona o informisanju preširok i nejasan da bi ispunio zahtjev zakonitosti, jer svako kršenje procedure za održavanje javnih događaja, bez obzira koliko malo ili bezopasno, već može biti dovoljno da Generalni tužilac blokira pristup internet objavama koje sadrže pozive za učešće u tom događaju.

136. Nasuprot tome, u slučaju *Murat Vural protiv Turske*, 2014, stavovi 31 i 60, podnositelj predstavke je osuđen zbog preliivanja boje preko statua osnivača zemlje, Ataturka. Sud se ponovo pozvao na turski

⁸ Vidjeti u [Vodiču o članu 11](#) (odjeljak I(B)(2)) primjere klasifikacije različitih oblika ponašanja prema članovima 10. i/ili 11.

Zakon o prekršajima protiv Ataturka i utvrdio da je zakon dovoljno jasan i da ispunjava zahtjeve predvidivosti.

137. Opšta zabrana pristupa javnosti skupovima može uticati i na novinare. U slučaju *Gsell protiv Švajcarske*, 2009, u kome je podnositelju predstavke, novinaru, policija odbila pristup godišnjem sastanku Svjetskog ekonomskog foruma (WEF) u Davosu zbog brojnih bezbjednosnih mjera koje su bile na snazi nakon što je policija obaviještena da se planiraju nezakonite demonstracije i nemiri, Sud je utvrdio da izrečena zabrana nije imala nikakav eksplicitni pravni osnov i da je stoga bila suprotna zahtjevu zakonitosti prema članu 10, stav 2 Konvencije.

138. U slučaju *Ibrahimov i Mammadov protiv Azerbejdžana*, 2020, stavovi 170–174, Sud je utvrdio da je hapšenje i pritvor u prekrivičnom postupku podnositelja predstavke, formalno povezani sa optužbama za drogu, u stvarnosti imao za cilj da ih kazni zbog ispisivanja grafita na statui bivšeg predsjednika zemlje, što je bila mješavina ponašanja i verbalnog izražavanja zaštićenog kao oblik političkog izražavanja obuhvaćen članom 10. Sud je stoga utvrdio da takve skrivene radnje vlasti predstavljaju miješanje u slobodu izražavanja podnositelja predstavke i da je takvo miješanje bilo nezakonito, krajnje proizvoljno i nespojivo sa principom vladavine prava.

D. Legitimni cilj

139. Sud je objasnio da je, kako je zagarantovano u članu 10, sloboda izražavanja podložna izuzecima koji se, međutim, moraju striktno tumačiti, a potreba za bilo kakvim ograničenjima mora biti ubjedljivo utvrđena. Pridjev „neophodno“, u smislu člana 10, stav 2, podrazumijeva postojanje „goruće društvene potrebe“. Visoke strane ugovornice imaju određeno polje slobodne procjene da li takva potreba postoji, ali to ide ruku pod ruku sa evropskim nadzorom, koji obuhvata i zakon i odluke kojima se on primjenjuje, čak i one koje donose nezavisni sudovi. Sud je stoga ovlašten da donese konačnu odluku o tome da li je „ograničenje“ u skladu sa slobodom izražavanja kako je zaštićena članom 10 (*Magyar Helsinki Bizottság protiv Mađarske* [VV], 2016, stav 187; *Kablis protiv Rusije*, 2019, stav 82).

140. Član 10, stav 2 Konvencije navodi devet legitimnih svrha za koje se mogu opravdati ograničenja slobode izražavanja: zaštita nacionalne sigurnosti, zaštita teritorijalnog integriteta, zaštita javne sigurnosti, sprječavanje javne opasnosti, sprječavanje nereda ili zločina, zaštita zdravlja, zaštita morala, zaštita ugleda ili prava drugih, sprječavanje širenja povjerljivih informacija i očuvanje autoriteta i nepristrasnosti sudstva. Legitimni ciljevi koji mogu biti od značaja u kontekstu masovnih protesta razmatraju se u nastavku.

1. Zaštita nacionalne sigurnosti i sprječavanje nereda ili zločina

141. Uopšteno govoreći, Sud je utvrdio da ima malo prostora prema članu 10, stav 2 Konvencije za ograničenja političkog govora ili rasprave o pitanjima od javnog interesa. Ukoliko izražena mišljenja ne sadrže podsticanje na nasilje – drugim riječima, ukoliko ne zagovaraju pribjegavanje nasilnim radnjama ili krvavu osvetu, ne opravdavaju izvršenje terorističkih djela radi ostvarenja ciljeva svojih pristalica niti se mogu tumačiti kao vjerovatno podsticanje nasilja iskazivanjem duboko ukorijenjene i iracionalne mržnje prema identifikovanim osobama – visoke strane ugovornice ne smiju ograničavati pravo javnosti da bude o njima informisana, čak ni na osnovu ciljeva navedenih u članu 10, stav 2, odnosno zaštite teritorijalnog integriteta i nacionalne sigurnosti, kao i sprječavanja nereda ili zločina (*Dilipak protiv Turske*, 2015, stav 62).

142. Međutim, u slučaju *Yılmaz i Kılıç protiv Turske*, 2008, pošto su neki od slogana skandiranih na demonstracijama u znak podrške ilegalnoj naoružanoj grupi imali posebno nasilne konotacije, Sud je utvrdio da je vlast težila legitimnom cilju zaštite nacionalne sigurnosti i sprječavanja nereda.

143. Slično tome, u slučaju *Gül i drugi protiv Turske*, 2010, podnositelji predstavke su uzvikivali slogane nasilnim tonom. Iako je Sud primjetio da podnositelji predstavke nisu zagovarali nasilje, povrede ili

štetu bilo kojoj osobi, Sud je utvrdio da je miješanje težilo legitimnom cilju zaštite nacionalne sigurnosti i javnog reda.

144. U slučaju *Feridun Yazar protiv Turske*, 2004, utvrđeno je da je osuda podnositelja predstavke koji su navodno pokazali podršku ilegalnoj oružanoj organizaciji u javnom govoru održanom na skupu težila legitimnom cilju zaštite teritorijalnog integriteta.

145. Što se tiče legitimnog cilja sprječavanja nereda, Sud je primjetio da riječi korištene u engleskom tekstu člana 10, stav 2 imaju uže značenje nego u francuskom tekstu. Međutim, pojasnio je da se izrazi „sprječavanje nereda” i „*la défense de l’ordre*” u engleskom i francuskom tekstu člana 10, stav 2 najbolje mogu uskladiti ako se tumače u užem, manje detaljnom značenju (*Perinçek protiv Švajcarske*, 2013, stavovi 146–151).

2. Zaštita ugleda ili prava drugih

146. U slučaju *Mătăsaru protiv Republike Moldavije*, 2019, podnositelj predstavke je osuđen zbog demonstracija ispred Kancelarije državnog tužioca sa nepristojnim skulpturama, koje su imale za cilj da skrenu pažnju na korupciju i političku kontrolu nad Kancelarijom tužioca. Domaći sudovi su utvrdili da su njegovi postupci bili „nemoralni” i uvredljivi za visoke tužioce i političare koje je ciljao. Sud je prihvatio da je predmetno miješanje težilo legitimnom cilju zaštite ugleda drugih.

147. U slučaju *Mariya Alekhina i drugi protiv Rusije*, 2018, članice ruskog feminističkog pank benda pokušale su da izvedu pjesmu sa oltara katedrale. Iako nije bilo službe, u katedrali se nalazio određeni broj osoba. Nastup je trajao nešto više od jednog minuta prije nego što su stražari izbacili bend iz katedrale. Sud je utvrdio da je miješanje težilo legitimnom cilju zaštite prava drugih.

3. Zaštita morala

148. U slučaju *Bayev i drugi protiv Rusije*, 2017, stavovi 66–69, vlasti su ograničile statične LGBT demonstracije pozivajući se na cilj „zaštite morala”. Sud je utvrdio da član 10, stav 2 nije služio za unapređenje takvog diskriminatornog cilja i da su takve mjere vjerovatno pojačale stigmatu i predrasude među maloljetnicima i podstakle homofobiju.

E. Neophodno u demokratskom društvu

149. Prema sudskoj praksi Suda, pridjev „neophodan”, u smislu člana 10, stav 2, podrazumijeva postojanje „goruće društvene potrebe” (*Pentikäinen protiv Finske* [VV], 2015, stav 87). U vezi s tim, države uživaju određeno polje slobodne procjene da li i u kojoj mjeri je potrebno miješanje u ostvarivanje slobode izražavanja, naročito kada je riječ o izboru razumnog i prikladnog sredstva koje će omogućiti da zakonite aktivnosti mogu da se odvijaju mirno (*Chorherr protiv Austrije*, 1993, stav 31). Ovo polje slobodne procjene ide ruku pod ruku sa nadzorom Suda, koji mora da utvrdi da je svako takvo miješanje bilo proporcionalno legitimnom cilju kojem se teži, uz dužno poštovanje važnosti slobode izražavanja (*Steel i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1998, stav 101).

150. Na primjer, u slučaju *Steel i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1998, koji se odnosio na postupke podnositelja predstavke koji je protestovao tako što je stao ispred naoružanog člana grupe kako bi fizički spriječio njegovo pucanje, i podnositelj predstavke koji je protestovao protiv određenih građevinskih radova stavljanjem sebe ispred mašina, Sud je uzeo u obzir opasnosti i rizik od nereda koji su inherentni takvim protestnim aktivnostima i utvrdio da su postupci policije u hapšenju i zadržavanju tih osoba prije dovođenja pred sud, kao i njihova kazna zatvora nakon što su odbili da se obavežu na poštovanje zakona, bili proporcionalni.

151. Nasuprot tome, u slučaju *Mariya Alekhina i drugi protiv Rusije*, 2018, Sud je utvrdio da pokušaj podnositelja predstavke da izvedu feminističku pjesmu na oltaru katedrale nije sadržao elemente nasilja, niti je podsticao ili opravdavao nasilje, mržnju ili netrpeljivost prema vjernicima. Sud je

primjetio da domaći sudovi nisu naveli relevantne i dovoljne razloge koji bi opravdali krivičnu osudu i izuzetno tešku dvogodišnju zatvorsku kaznu, te je stoga utvrdio da sankcije nisu bile proporcionalne legitimnom cilju kojem se težilo i da su u suprotnosti sa članom 10. Konvencije.

152. U slučajevima kada sadržaj koji se izražava ima nasilne tonove, Sud je ispitivao postojanje bilo kakve naznake jasne i neposredne opasnosti. U slučaju *Gül i drugi protiv Turske*, 2010, Sud je smatrao da se dobro poznati stereotipni politički slogani koji su uzvikivani tokom zakonitih demonstracija ne mogu tumačiti kao poziv na nasilje ili ustanak. Stoga je Sud utvrdio da uzvikivanje takvih slogana ne može opravdati dugotrajno krivično procesuiranje podnosioca predstavke.

153. Slično tome, u slučaju *Yılmaz i Kılıç protiv Turske*, 2008, slogani sa nasilnim konotacijama su uzvikivani na demonstracijama, ali nije utvrđeno da su ih uzvikivali sami podnosioci predstavke. Iako je Sud utvrdio da je miješanje u pravo na slobodu izražavanja bilo opravdano sprječavanjem nereda, posebno u posebno napetoj političkoj klimi koja je vladala u zemlji u to vrijeme, četvorogodišnja kazna zatvora izrečena podnosiocima predstavke utvrđena je kao očigledno neproporcionalna. S druge strane, u slučaju *Manannikov protiv Rusije*, 2022, u vezi sa isticanjem provokativnog transparenta od strane kontrademonstranta usred gomile njegovih protivnika, Sud nije smatrao da je naredba za uklanjanje transparenta, koja je izdata u cilju sprječavanja nemira, bila neproporcionalna. Sud također nije smatrao da su osuda za krivično djelo podnosioca predstavke pred organom uprave i novčana kazna od 14 eura bili prekomjerni.

154. U slučaju *Feridun Yazar protiv Turske*, 2004, za trojicu podnosioca predstavke, Sud je primjetio da su se izražavali u svojstvu političara, ali da nisu podsticali na upotrebu nasilja, oružani otpor ili ustanak. Stoga je miješanje u njihovu slobodu izražavanja bilo neopravdano. Za preostalog podnosioca predstavke, Sud je primjetio da izrazi korišteni u njegovom govoru bacaju sumnju na njegov stav u vezi sa upotrebom sile u secesionističke svrhe. Stoga se krivična kazna razumno može smatrati zadovoljavanjem „goruće društvene potrebe”. Međutim, Sud je primjetio da su priroda i težina izrečenih kazni neproporcionalne cilju kojem se težilo.

155. U slučaju *Elvira Dmitriyeva protiv Rusije*, 2019, podnositelj predstavke je na društvenim mrežama pozivao na učešće u događaju koji je trebalo da se održi na mjestu koje vlasti nisu odobrile. Sud je utvrdio da, imajući u vidu da je prekršaj procedure za održavanje javnih događaja bio minoran, nije stvorio stvarni rizik od javnog nereda ili zločina i nije potencijalno ugrozio javnu sigurnost niti prava drugih, osuda podnosioca predstavke nije bila opravdana u smislu člana 10, stav 2 Konvencije.

156. U slučaju *Mătăsaru protiv Republike Moldavije*, 2019, koji se odnosio na javnu postavku skulptura koje su sačinjavale izražavanje i političke i umjetničke prirode, Sud je razmatrao da li je sankcija izrečena podnosiocu predstavke premašila ono što je bilo potrebno da se uspostavi ravnoteža između različitih uključenih interesa, odnosno prava podnosioca predstavke na slobodu izražavanja i prava na dostojanstvo osoba koje su bile uvrijeđene. Prilikom procjene, Sud je također uzeo u obzir rizik od odvratajućeg efekta kod drugih, koji bi mogli biti obeshrabreni da koriste svoju slobodu izražavanja.

157. U slučaju *Handzhiyski protiv Bugarske*, 2021, stavovi 45, 53 i 55, koji se tiče simboličkog izražavanja političara postavljanjem Deda Mrazovih dodataka na statuu komunističkog vođe, Sud je naglasio da su javni spomenici često fizički jedinstveni i da čine dio kulturnog naslijeđa jednog društva. Mjere, uključujući proporcionalne sankcije, osmišljene da odvrte radnje koje ih mogu uništiti ili oštetiti njihov fizički izgled, stoga se mogu smatrati „neophodnim u demokratskom društvu”, koliko god motivi koji su mogli inspirisati takve radnje bili legitimni. U demokratskom društvu kojim vlada vladavina prava, debate o sudbini javnog spomenika moraju se rješavati odgovarajućim pravnim kanalima, a ne tajnim ili nasilnim sredstvima. Međutim, kada je riječ o radnjama – koje, iako mogu da oskrnave spomenik, ne nanose mu štetu – pitanje da li je izricanje sankcija u vezi sa tim radnjama „neophodno u demokratskom društvu” postaje složenije i zahtijeva detaljniju pravnu procjenu. Sud je objasnio da u takvim situacijama precizna priroda čina, namjera koja stoji iza njega i poruka koja se njime želi prenijeti ne mogu biti nebitni. Na primjer, činovi koji imaju za cilj kritikovanje vlade ili njenih

politika ili skretanje pažnje na patnju ugrožene grupe ne mogu se izjednačiti sa činovima koji su smišljeni da uvrijede sjećanje na žrtve masovnog zločina. Društveni značaj predmetnog spomenika, vrijednosti ili ideje koju simbolizuje, i stepen poštovanja koji uživa u odgovarajućoj zajednici također su važni aspekti.

158. Naposljetku, što se tiče novinarskih aktivnosti u izvještavanju o protestima, u slučaju [Pentikäinen protiv Finske](#) [VV], 2015, u vezi sa hapšenjem novinara tokom demonstracija, Sud je utvrdio da podnositelj predstavke nije bio spriječen da obavlja svoj novinarski posao ni tokom ni nakon demonstracija. Konkretno, nije bio uhapšen zbog svog novinarskog rada kao takvog, već zbog odbijanja da poslušna policijska naređenja da napusti mjesto demonstracija. Njegova oprema nije bila oduzeta i nije bio sankcionisan. Sud je stoga utvrdio da su domaće vlasti zasnovale svoje odluke na relevantnim i dovoljnim razlozima i da su postigle pravičnu ravnotežu između konkretnih suprotstavljenih interesa, kao i da nisu namjerno sprječavale ili ometale medije da izvještavaju o demonstracijama. Stoga nije bilo kršenja člana 10. Konvencije.

III. Pravo na život (član 2)

Član 2. Konvencije

„1. Pravo na život svakog čovjeka zaštićeno je zakonom. Niko ne može biti namjerno lišen života, osim kod izvršenja smrtne kazne po presudi suda kojom je proglašen krivim za zločin za koji je ova kazna predviđena zakonom.

2. Lišenje života nije u suprotnosti sa ovim članom ako proizilazi iz upotrebe sile koja je apsolutno neophodna:

- (a) u odbrani svakog pojedinca od nezakonitog nasilja;
- (b) prilikom zakonitog lišenja slobode ili sprječavanja bjekstva osobe koja je zakonito lišena slobode;
- (c) u akciji preduzetoj, u skladu sa zakonom, radi gušenja nemira ili pobune.”

159. Član 2. Konvencije sadrži dvije materijalne obaveze: opštu obavezu da se zakonom zaštiti pravo na život i zabranu namjernog lišenja života, ograničenu listom izuzetaka. Član 2. također sadrži procesnu obavezu sprovođenja djelotvorne istrage o navodnim povredama njegovog materijalnog dijela.⁹ Sud je ispitivao poštovanje ovih obaveza i u kontekstu masovnih protesta.

A. Materijalni aspekt¹⁰

160. U slučaju *Giuliani i Gaggio protiv Italije* [VV], 2011, Sud je ispitao situaciju u kojoj su, u kontekstu masovnog protesta, učesnici pokrenuli nezakonit i nasilan napad na vozilo organa za sprovođenje zakona. Dokazi su pokazali da je policajac koji je otvorio vatru dao usmeno upozorenje prije nego što je žrtva podigla aparat za gašenje požara i podigla ga do visine grudi, što je Sud smatrao namjerom da se napadne vozilo. Sud je priznao iskreno uvjerenje policajca da su njegov život i životi njegovih kolega u opasnosti, što je opravdalo upotrebu smrtonosne sile „u odbrani bilo koje osobe od nezakonitog nasilja” u smislu člana 2, stav 2. Sud je stoga utvrdio da nije došlo do povrede materijalnog dijela člana 2. Konvencije.

161. Nasuprot tome, u slučaju *Güleç protiv Turske*, 1998, stav 71, Sud se bavio situacijom u kojoj je sin podnositelja predstavke ubijen mitraljezom tokom demonstracija. Sud je naglasio da se, iako je upotreba sile mogla biti opravdana prema članu 2, mora postići ravnoteža između cilja i sredstava (naime, vrste upotrijebljenog oružja), čak i kada je upotreba sile bila opravdana. Sud je smatrao neshvatljivim i neprihvatljivim da državni agenti budu opremljeni samo smrtonosnim oružjem, kao u ovom slučaju.¹¹

162. Slično tome, u slučaju *Şimşek i drugi protiv Turske*, 2005, stavovi 104–133, Sud je utvrdio povredu materijalnog aspekta člana 2, jer su policajci pucali direktno na demonstrante, a da prethodno nisu pribjegli metodama manje opasnim po život, kao što su suzavac, vodeni topovi ili gumeni meci. U slučaju *Nagmetov protiv Rusije* [VV], 2017, stav 45, ubistvo osobe nakon što je direktno na nju ispaljena granata sa suzavcem također je dovelo do utvrđivanja povrede člana 2. (vidjeti i *Ataykaya protiv Turske*, 2014).

163. U slučaju *Boboc i drugi protiv Republike Moldavije*, 2022, stavovi 49–51, Sud je utvrdio da je prebijanje osobe od strane policije dok je ležala na zemlji, što je rezultiralo njenom smrću, predstavljalo kršenje člana 2. Konvencije. Slično tome, u slučaju *Lutsenko i Verbytskyi protiv Ukrajine*,

9. Vidjeti [Vodič o članu 2 - Pravo na život](#).

10. Vidjeti odjeljke II i III [Vodiča o članu 2 - Pravo na život](#).

11. Vidjeti i Kancelarija Visokog komesara za ljudska prava (avgusta 2019), [United Nations Human Rights Guidance on Less-Lethal Weapons in Law Enforcement](#), stav 1.1.

2021, stav 93, koji se odnosio na događaje u vezi sa strategijom vlasti da zaustave prvobitno mirne Majdan proteste prekomjernom silom, Sud je utvrdio povredu člana 2. u vezi sa otmicom, mučenjem i smrću brata drugog podnositelja predstavke od strane pojedinaca koji su djelovali pod kontrolom vlasti.

164. Član 2. nastavlja da štiti pravo na život učesnika protesta čak i nakon što su protesti završeni. U slučaju *Gülşenoğlu protiv Turske*, 2007, Sud je utvrdio kršenje člana 2. u vezi sa ubistvom demonstranta koga je policajac koji ga je hapsio upucao u potiljak nakon što je doveden u policijsku stanicu.

165. U slučaju *Isaak protiv Turske*, 2008, stavovi 110–115, pokojnik je učestvovao u demonstracijama i pretučen je na smrt od strane grupe od oko 15-20 osoba, uključujući pet uniformisanih policajaca, dok je bio izolovan i nenaoružan u tampon zoni. Pošto je pokojnik bio izolovani demonstrant i nenaoružan u trenutku napada, Sud je utvrdio da upotreba sile nije bila „apsolutno neophodna” i očigledno neproporcionalna ciljevima kojima se težilo.

166. Sud je također utvrdio kršenja člana 2. tamo gdje je prekomjerna sila primijenjena na slučajne prolaznike u toku demonstracija. U slučaju *Andreou protiv Turske*, 2009, podnositeljica predstavke je pogođena metkom u nasilnom sukobu između demonstranata i oružanih snaga, što je rezultiralo prijetnjom po njen život. Sud je primjetio da je, iako su demonstranti imali palice i gvozdene šipke i bacali kamenje na policiju, takva pucnjava mogla da izazove teške povrede demonstranata i prolaznika. Sud je također pridao težinu svjedočenju očevidaca da je otvaranje vatre bilo potpuno neopravdano i da mu nije prethodio ni upozoravajući hitac. Štaviše, Sud je utvrdio da pucnjava na podnositeljicu predstavke nije bila opravdana „u odbrani bilo koje osobe od nezakonitog nasilja” ili „apsolutno neophodna”, jer podnositeljica predstavke nije nosila oružje niti se ponašala nasilno. Sud je stoga utvrdio povredu člana 2. Konvencije.

167. U slučaju *Fraisse i drugi protiv Francuske*, 2025, student je poginuo usljed eksplozije šok bombe koju je ispalio žandarm tokom nasilnih sukoba između demonstranata koji su se protivili izgradnji brane i mobilnih žandarmskih snaga. Upotreba sile bila je regulisana raznim odredbama, čija je kombinacija učinila primjenjivi pravni okvir složenim do te mjere da je uticala na razumljivost i dostupnost zakona. Okvir je dozvoljavao upotrebu vatrenog oružja bez pružanja neophodnih pojašnjenja da bi se utvrdilo koje je oružje najbolje prilagođeno prijetnji ili kako koristiti takvo oružje na postepeno. Sud je utvrdio da zakon nije bio ni potpun ni dovoljno precizan da bi dozvolio postepenu upotrebu sile (stavovi 122–24). Uprkos postojanju pravnog osnova za upotrebu granata, odredba ove vrste oružja bila je problematična zbog odsustva preciznog i zaštitnog okvira za njenu upotrebu (stavovi 125–26). Pored toga, obzirom na nedostatke u pripremi i nadzoru operacije, uključujući odsustvo civilnih vlasti na licu mjesta u odgovarajućem trenutku, nije ispunjen potreban nivo zaštite kako bi se osiguralo da se svaki rizik po život svede na minimum (stavovi 127–34).

B. Procesni aspekt¹²

168. U slučaju *Şimşek i drugi protiv Turske*, 2005, rođake podnositelja predstavke ubili su policajci tokom demonstracija. Sud je utvrdio da vlasti nisu sprovele brzu i adekvatnu istragu o okolnostima ubistva i da domaći sudovi ni u jednoj fazi nisu ispitali ukupnu odgovornost vlasti za nedostatke u sprovođenju operacije i za njihovu nemogućnost da obezbijede proporcionalnu upotrebu sile za rastjerivanje demonstranata. Slično tome, u slučaju *Nagmetov protiv Rusije* [VV], 2017, Sud je utvrdio povredu procesnog aspekta na osnovu propusta vlasti da iscrpe sve razumne i praktične mjere za pružanje pomoći u identifikaciji strijelca i u utvrđivanju drugih relevantnih okolnosti.

169. U slučaju *Gülşenoğlu protiv Turske*, 2007, policajac koji je pucao u brata podnositelja predstavke nakon što ga je uhapsio na demonstracijama osuđen je za ubistvo i dva puta je osuđen na kaznu zatvora u trajanju od dvadeset godina od strane prvostepenog suda. Međutim, presude je Kasacioni

12. Vidjeti odjeljak IV [Vodiča o članu 2 - Pravo na život](#).

sud naknadno poništio zbog procesnih nedostataka i mana. Sud je smatrao da takav procesni odgovor nije bio ni brz ni djelotvoran.

170. U slučaju *Association „21 December 1989” i drugi protiv Rumunije*, 2011, u vezi sa nasilnim suzbijanjem antivladinih demonstracija, Sud je utvrdio povredu procesnog aspekta člana 2. na osnovu toga što porodice žrtava nisu mogle da dobiju pristup postupku pred nezavisnim sudom. Sud je također primjetio da nema opravdanja za potpuni nedostatak informacija koje su dostavljene podnositeljima predstavke istrazi uprkos njihovim brojnim zahtjevima.

171. Slično tome, u slučaju *Lutsenko i Verbytskyi protiv Ukrajine*, 2021, stav 72, Sud je utvrdio povredu procesnog dijela člana 2. u vezi sa propustom ukrajinskih vlasti da djelotvorno istraže smrt rođaka drugog podnositelja predstavke u kontekstu suzbijanja Majdan protesta.

172. Sud je također utvrdio povredu člana 2. u vezi sa propustom da se identifikuju i optuže odgovorni za ubistvo nakon dužeg perioda. U slučaju *Isaak protiv Turske*, 2008, prošlo je 11 godina; u slučaju *Pastor i Jiclete protiv Rumunije*, 2011, prošlo je više od 16 godina između pokretanja krivične istrage i više od 11 godina od datuma stupanja Konvencije na snagu za Rumuniju; a u slučaju *Elena Apostol i drugi protiv Rumunije*, 2016; kao i u slučaju *Ecaterina Mirea i drugi protiv Rumunije*, 2016, prošlo je 20 godina.

IV. Zabrana mučenja ili nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja (član 3)

Član 3. Konvencije

„Niko ne smije biti podvrgnut mučenju ili nečovječnom ili ponižavajućem postupanju ili kažnjavanju.”

A. Primjenjivost

173. Prema sudskoj praksi Suda, član 3. je apsolutno pravo. Drugim riječima, od njega se ne može odstupati u vrijeme rata ili druge vanredne situacije, i formulisan je bezuslovno. Zlostavljanje u skladu sa članom 3. nikada nije dozvoljeno, čak ni iz razloga javnog interesa. Potreba za borbom protiv terorizma ili organizovanog kriminala ili za spasavanjem nečijeg života ne može opravdati ponašanje države koje bi inače predstavljalo kršenje člana 3 (*Gäfgen protiv Njemačke* [VV], 2010, stav 176).

174. Sud je utvrdio da zlostavljanje mora dostići minimalni stepen težine da bi potpadalo pod član 3 (*Bouyid protiv Belgije* [VV], 2015, stav 86). Procjena zavisi od svih okolnosti slučaja, kao što su:

- trajanje postupanja, fizičke ili mentalne posljedice, u nekim slučajevima, pol, starost i zdravstveno stanje žrtve (*Jalloh protiv Njemačke* [VV], 2006, stav 67; *Svinarenko i Slyadnev protiv Rusije* [VV], 2014, stav 114);
- svrha zbog koje je zlostavljanje izvršeno (*Gäfgen protiv Njemačke*, [VV], 2010, stav 88);
- namjera ili motivacija koja stoji iza toga, iako odsustvo namjere da se žrtva ponizi ili omalovaži ne može konačno isključiti povredu člana 3 (*V. protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], 1999, stav 71);
- kontekst u kome je zlostavljanje izvršeno, kao što je atmosfera povišene napetosti i emocija (*Selmouni protiv Francuske* [VV], 1999, stav 104).

175. Kada zlostavljanje dostigne takav minimalni stepen težine, ono obično uključuje stvarnu tjelesnu povredu ili intenzivnu fizičku ili duševnu patnju. Međutim, čak i u odsustvu ovih aspekata, kada

postupanje ponižava ili degradira pojedinca, pokazujući nedostatak poštovanja prema njegovom ili njenom ljudskom dostojanstvu, ili izaziva osjećaje straha, tjeskobe ili inferiornosti koji mogu slomiti moralnu i fizičku otpornost pojedinca, može se okarakterisati kao ponižavajuće i također potpasti pod zabranu utvrđenu u članu 3. Takva procjena je subjektivna. Sasvim je dovoljno da se žrtva osjeća poniženom u vlastitim očima, čak i ako to nije slučaj u očima drugih (*Bouyid protiv Belgije* [VV], 2015, stav 87).

176. Sud je u svojoj sudskoj praksi smatrao postupanje „nečovječnim” jer je bilo unaprijed planirano, primjenjivano tokom više sati bez prekida i izazvalo stvarne tjelesne povrede ili intenzivnu fizičku i duševnu patnju (*Labita protiv Italije* ([VV], 2000, stav 120; *Ramirez Sanchez protiv Francuske* [VV], 2006, stav 118). Postupanje je smatrano „ponižavajućim” kada je kod žrtava izazivalo osjećanja straha, patnje i inferiornosti koja ih mogu poniziti, degradirati i eventualno slomiti njihov fizički ili moralni otpor, ili kada je natjeralo žrtvu da postupa protiv svoje volje ili savjesti (*Jalloh protiv Njemačke* [VV], 2006, stav 68).

177. Prema slučaju *Gäfgen protiv Njemačke* [VV], 2010, stav 90, prilikom klasifikacije zlostavljanja kao mučenja, Sud pridaje posebnu stigmatu namjernom nečovječnom postupanju koje uzrokuje veoma ozbiljnu i okrutnu patnju (*Selmouni protiv Francuske* [VV], 1999, stav 96). Pored težine, postoji i element svrhe koji definiše mučenje kao namjerno nanošenje teške boli ili patnje sa ciljem, između ostalog, pribavljanja informacija ili priznanja, kažnjavanja ili zastrašivanja žrtve¹³ (*Aksoy protiv Turske*, 1996, stav 115).

178. Međutim, u slučajevima kada je pojedinac lišen slobode ili, u širem smislu, kada dolazi u kontakt sa organima reda, Sud je istakao da prag težine ne smije biti tumačen tako da bi se moglo zaključiti da u nekim situacijama utvrđivanje povrede prava nije potrebno samo zato što prag težine nije premašen. Sud je naglasio da svako miješanje u ljudsko dostojanstvo pogađa samu suštinu Konvencije. Stoga, svako postupanje službenika zaduženih za sprovođenje zakona prema pojedincu koje umanjuje ljudsko dostojanstvo sačinjava povredu člana 3. To se naročito odnosi na primjenu fizičke sile prema pojedincu kada ona nije nužno potrebna zbog njegovog ili njenog ponašanja, bez obzira na posljedice za konkretnu osobu (*Bouyid protiv Belgije* [VV], 2015, stav 101). Sud je primijenio ove principe i u slučajevima koji se tiču nasilnog rastjerivanja okupljanja (*Navalnyy i Gunko protiv Rusije*, 2020, stavovi 41 i 48; *Zakharov i Varzhabetyan protiv Rusije*, 2020, stavovi 62 i 71). Činjenica da se predmetno postupanje odvijalo u javnosti u prisustvu velikog broja ljudi i da je o tome izvještavano u medijima može se smatrati otežavajućom okolnošću (*Navalnyy i Gunko protiv Rusije*, 2020, stav 48).

179. Naposljetku, treba napomenuti da se, prema sudskoj praksi Suda, ne mogu samo radnje državnih agenata pripisati visokoj strani ugovornici, već se i radnje lokalnog aparata mogu pripisati državi koja vrši „djelotvornu kontrolu” nad područjem (*Djavit An protiv Turske*, 2003, stav 22).

180. Slično tome, država snosi direktnu odgovornost za radnje koje preduzimaju pojedinci postupajući po uputstvima i/ili pod kontrolom vlasti ili barem uz njihov pristanak ili prećutno odobrenje (*Lutsenko i Verbytskyy protiv Ukrajine*, 2021, stavovi 90–93).

B. Materijalni aspekt

181. U kontekstu upotrebe sile za rastjerivanje javnih okupljanja, u slučaju *Oya Ataman protiv Turske*, 2006, stav 17, Sud je ispitaio upotrebu suzavca, poznatog kao „biber sprej”, za rastjerivanje grupe demonstranata. Konkretna gas je navodno izazivao fizičke neprijatnosti poput suza i otežanog disanja. Sud se pozvao na Konvenciju o zabrani razvoja, proizvodnje, skladištenja i upotrebe hemijskog oružja i o njegovom uništavanju od 13. januara 1993. godine i zaključio da je upotreba „biber spreja” odobrena u svrhu sprovođenja zakona, uključujući kontrolu domaćih nereda.

13. Vidjeti član 1. [Konvencije Ujedinjenih Nacija protiv mučenja](#)

182. Međutim, u slučaju *Abdullah Yaşa i drugi protiv Turske*, 2013, stav 43, Sud je smatrao da bi njegova sudska praksa o upotrebi potencijalno smrtonosne sile trebalo, shodno tome, da se primjenjuje u slučajevima koji uključuju upotrebu granata sa suzavcem. Naglasio je da policijske operacije, uključujući lansiranje granate sa suzavcem, ne samo da bi trebalo dozvoliti, već treba i u dovoljnoj mjeri ograničiti domaćim pravom i da treba da postoji sistem adekvatnih i djelotvornih mjera zaštite od proizvoljnih postupaka, zloupotrebe sile i nezgoda koje se mogu izbjeći.

183. Štaviše, prema sudskoj praksi Suda, član 3. Konvencije ne zabranjuje upotrebu sile od strane policije u svrhu suzbijanja masovnih nemira, posebno u postupanju sa osobom prilikom hapšenja: međutim, takva sila može se upotrijebiti samo ako je neophodna i nije prekomjerna (*Muradova protiv Azerbejdžana*, 2009, stav 109; *Necdet Bulut protiv Turske*, 2007, stav 23; *Zakharov i Varzhabyan protiv Rusije*, 2020, stav 74).

184. U slučaju *Cestaro protiv Italije*, 2015, Sud je klasifikovao kao mučenje djela pripadnika snaga sigurnosti koji su prebijali i zlostavljali demonstrante nakon sukoba i nezakonite štete koja se dogodila tokom samita G8. Slično tome, u slučaju *Mushegh Saghatelian protiv Armenije*, 2018, Sud je utvrdio povredu člana 3. zbog toga što Vlada nije pružila ubjedljivo objašnjenje za povrede podnositelja predstavke zabilježene nakon njegovog premještaja iz policijske stanice u koju je doveden nakon demonstracija.

185. U slučaju *Izci protiv Turske*, 2013, podnositeljica predstavke je učestvovala u demonstracijama koje su se završile sukobima između policije i demonstranata. Video snimci događaja koje je Sud ispita prikazuju policajce kako udaraju veliki broj demonstranata palicama i prskaju ih suzavcem. Žene koje su se sklonile u prodavnice također su izvučene napolje od strane policije i pretučene. Sud je utvrdio kršenje člana 3. s obzirom na prekomjernu upotrebu nasilja nad podnositeljicom predstavke i to što je prskana suzavcem u okolnostima kada to nije bilo potrebno.

186. U slučaju *Annenkov i drugi protiv Rusije*, 2017, Sud je utvrdio da su državne vlasti prekršile pravo na mirno okupljanje nasilnim hapšenjem preduzetnika koji su zauzeli lokalnu pijacu u znak protesta zbog njene prodaje investitoru. Sud je također utvrdio da primjena fizičke sile u ovom kontekstu, koja je rezultirala relativno značajnim povredama, nije bila opravdana članom 3. Konvencije.

187. U slučaju *Shmorgunov i drugi protiv Ukrajine*, 2021, stavovi 364–374, 392–396, 418–422, 429–433, u vezi sa nasilnom strategijom vlasti da zaustave prvobitno mirne Majdan proteste, Sud je utvrdio kršenje člana 3, između ostalog, zbog nedostatka dokaza koji bi ukazivali na to da je primjena fizičke sile od strane policije protiv podnositelja predstavke bila nužno potrebna zbog njihovog ponašanja. Konkretno, podnositelji predstavke su bili izloženi batinanju, uključujući i gumene i/ili plastične palice, što je bilo javno i praćeno verbalnim zlostavljanjem u nekim slučajevima, što je predstavljalo zlostavljanje, a u slučaju dva podnositelja predstavke i mučenje (vidjeti i *Lutsenko i Verbytskyi protiv Ukrajine*, 2021, stavovi 78–93; *Kadura i Smaliy protiv Ukrajine*, 2021, stavovi 97 i 113).

C. Procesni aspekt

188. Član 3. implicitno zahtijeva postojanje nekog oblika djelotvorne zvanične istrage kada pojedinac iznese vjerodostojnu tvrdnju da je pretrpio postupanje kojim se krši član 3. od strane, između ostalog, policije ili drugih sličnih organa (*Bouyid protiv Belgije* [VV], 2015, stavovi 115–116; *Ostrovenecs protiv Latvije*, 2017, stav 71). Kada vlasti pribjegnu upotrebi sile, trebalo bi da postoji neki oblik nezavisnog praćenja preduzetih mjera, uključujući pitanje njihove proporcionalnosti, kako bi se osigurala odgovornost za upotrijebljenu silu. Da bi se osigurala takva odgovornost, mora se provjeriti da li je operacija bila pravilno regulisana i organizovana na način da se u najvećoj mogućoj mjeri minimizira svaki rizik od teških tjelesnih povreda pojedinaca. Sukob velikih razmjera između demonstranata i policajaca, koji je uključivao nasilje sa obje strane, zahtijeva posebno temeljnu provjeru postupaka ne samo onih demonstranata koji su se ponašali nasilno, već i organa za sprovođenje zakona. Sud je naglasio potrebu za opštom istragom o porijeklu i okolnostima takvih sukoba, kako bi se poboljšala

djelotvornost istrage o svim pojedinačnim prigovorima na zlostavljanje (*Muradova protiv Azerbejdžana*, 2009, stavovi 113–114) koja mora biti otvorena na sopstveni zahtjev vlasti, čak i u odsustvu pojedinačnih prigovora koje su podnijeli učesnici skupa (*Zakharov i Varzhabetyan protiv Rusije*, 2020, stavovi 53–55).

189. Na primjer, u slučaju *Najafli protiv Azerbejdžana*, 2012, koji se odnosio na novinara koga je policija pretukla dok je izvještavao sa nezakonitih demonstracija, Sud je utvrdio da istraga nije ispunila zahtjeve člana 3. iz više razloga. Najozbiljniji nedostatak bilo je pitanje nezavisnosti i nepristrasnosti istrage, jer je zadatak identifikacije odgovornih za prebijanje podnositelja predstavke bio delegiran istom organu čiji su agenti navodno počinili krivično djelo.

190. U slučaju *Cestaro protiv Italije*, 2015, podnositelj predstavke je pretučen i zlostavljan tokom racije italijanske policije tokom samita G8. Obzirom da vlasti nisu identifikovale počinioc zlostavljanja i da su optužbe u vezi sa racijom zastarjele, Sud je utvrdio povredu procesnog dijela člana 3. Konvencije (vidjeti i *Cioffi protiv Italije*, 2025, stav 92). U slučaju *Cioffi protiv Italije*, 2025, stavovi 96 i 98, Sud je također utvrdio da odlaganje izvršenja zatvorskih kazni i pratećih sankcija, kao i neotkrivanje osuda o krivičnoj odgovornosti službenika za zlostavljanje u njihovim kriminalnim dosijeima, nije bio adekvatan odgovor s obzirom na ozbiljnost djela za koja su službenici osuđeni u svojstvu agenata države. Sud je utvrdio da je ukupni odgovor vlasti bio neadekvatan u pogledu njihove sposobnosti da kazne konkretno nehumano i ponižavajuće postupanje i da obezbijede dovoljan odvraćajući efekat.

191. Slično tome, u slučaju *Shmorgunov i drugi protiv Ukrajine*, 2021, stavovi 337–358, 377–391, 407–417, 425–428, u vezi sa nasilnim rastjerivanjem Majdan protesta, Sud je primjetio da je bilo značajnih nedostataka u istragama događaja. Istrage i povezani postupci do sada nisu rezultirali utvrđivanjem okolnosti koje se odnose na navodno zlostavljanje podnositelja predstavke, niti su doveli do identifikacije svih onih koji su zapravo upotrijebili silu protiv podnositelja predstavke. Štaviše, kao rezultat kašnjenja i propusta, do trenutka kada su se istrage intenzivirale, neki osumnjičeni i mogući počinioci su pobjegli iz Ukrajine i stoga su bili van domašaja vlasti. Sud je stoga utvrdio kršenja procesnog dijela člana 3 (vidjeti i *Lutsenko i Verbytskyi protiv Ukrajine*, 2021, stavovi 61–73; *Kadura i Smaliy protiv Ukrajine*, 2021, stavovi 94–96 i 107–112).

192. U slučaju *Mushegh Saghatelian protiv Armenije*, 2018, Sud je primjetio da nisu preduzete nikakve istražne mjere ili procjene u vezi sa navodnim zlostavljanjem podnositelja predstavke, demonstranta, tokom hapšenja i pritvora nakon demonstracija. Sud je presudio da vlasti nisu sprovele djelotvornu istragu.

193. U slučaju *Annenkov i drugi protiv Rusije*, 2017, neki preduzetnici (koji su zauzeli lokalnu pijacu u znak protesta protiv njene prodaje investitoru) su pretučeni tokom hapšenja. Sud je primjetio nedostatke u domaćoj istrazi, uključujući nedostatak procjene medicinskih dokaza i odsustvo uporedne procjene iskaza podnositelja predstavke o događajima, što je prekršilo njihovo pravo na djelotvornu istragu iz člana 3.

194. U kontekstu masovnih protesta može se pojaviti problem u vezi sa nemogućnošću identifikacije policajaca koji su navodno upotrijebili neopravdanu silu protiv demonstranata. U tom smislu, Sud je presudio da, kada vlasti rasporede maskirane policajce radi održavanja reda i mira ili hapšenja, od tih policajaca treba zahtijevati da vidljivo prikažu neke karakteristične oznake, kao što je broj naloga. Prikazivanje takvih oznaka osiguralo bi njihovu anonimnost, a istovremeno bi omogućilo njihovu kasniju identifikaciju i ispitivanje u slučaju osporavanja načina na koji je operacija sprovedena (*Hentschel i Stark protiv Njemačke*, 2017, stav 91).

195. U slučaju *Hentschel i Stark protiv Njemačke*, 2017, u kojem su podnositelji predstavke uložili prigovor da su bili pretučeni i izloženi upotrebi biber spreja od strane policajaca sa šlemovima bez ikakvih identifikacionih oznaka, Sud je utvrdio da nije sprovedena djelotvorna istraga, jer raspoređivanje policajaca sa šlemovima bez identifikacionih oznaka i eventualne teškoće u istrazi koje su iz toga proizašle nisu bile u ravnoteži sa temeljnim istražnim mjerama.

196. Slično tome, u slučaju *İzci protiv Turske*, 2013, domaći sudovi su priznali da su policajci sakrili svoje identifikacione brojeve i lica kako bi izbjegli prepoznavanje. Istraga domaćih vlasti nije uspjela da identifikuje većinu policajaca, a samo šestoro njih je na kraju osuđeno. Sud je utvrdio povredu procesnih obaveza prema članu 3. Konvencije.

V. Pravo na slobodu i sigurnost (član 5)

Član 5. Konvencije

„1. Svako ima pravo na slobodu i bezbjednost ličnosti. Niko ne smije biti lišen slobode izuzev u niže navedenim slučajevima i u skladu sa zakonom propisanim postupkom:

- (a) zakonitog lišenja slobode po presudi nadležnog suda;
- (b) zakonitog hapšenja ili lišenja slobode zbog nepovino vanja zakonitom nalogu suda ili u cilju osiguranja izvršenja bilo koje obaveze propisane zakonom;
- (c) zakonitog hapšenja ili lišenja slobode radi privođenja nadležnoj sudskoj vlasti, kada postoji opravdana sumnja da je ta osoba izvršila krivično djelo ili kada postoje valjani razlozi da se osoba spriječi da izvrši krivično djelo ili da, nakon izvršenja krivičnog djela, pobjegne;
- (d) lišenja slobode maloljetnika, prema zakonitom nalogu, radi odgajanja pod nadzorom ili zakonitog pritvaranja zbog privođenja nadležnoj vlasti;
- (e) zakonitog lišenja slobode osoba da bi se spriječilo širenje neke zarazne bolesti, pritvaranja mentalno oboljelih osoba, alkoholičara ili narkomana ili skitnica;
- (f) zakonitog hapšenja ili lišenja slobode osobe u cilju sprječavanja ilegalnog ulaska u zemlju ili osobe protiv koje je u toku postupak deportacije ili ekstradicije.

2. Svako ko je uhapšen bit će bez odlaganja obaviješten, na jeziku koji razumije, o razlozima hapšenja i o svim optužbama protiv njega.

3. Svako ko je uhapšen ili lišen slobode prema odredbama stava 1(c) ovog člana mora odmah biti izveden pred sudiju ili drugo službeno lice zakonom ovlašteno da vrši sudsku vlast i mora imati pravo na suđenje u razumnom roku ili na puštanje na slobodu do suđenja. Puštanje na slobodu može se uvjetovati garancijama o pojavljivanju na suđenju.

4. Svako kome je uskraćena sloboda hapšenjem ili lišavanjem slobode ima pravo pokrenuti postupak kako bi sud, u kratkom roku, razmotrio zakonitost lišavanja slobode i ukoliko ono nije bilo zakonito naložio oslobađanje.

5. Svako ko je bio žrtva hapšenja ili lišavanja slobode protivno odredbama ovog člana ima pravo na obeštećenje”.

A. Lišenje slobode¹⁴

197. Da bi utvrdio da li je došlo do lišenja slobode, Sud procjenjuje konkretnu situaciju osobe i čitav niz kriterija kao što su vrsta, trajanje, efekat i način sprovođenja predmetne mjere (*Medvedyev i drugi protiv Francuske* [VV], 2010, stav 73; *Creangă protiv Rumunije* [VV], 2012, stav 91; *De Tommaso protiv Italije* [VV], 2017, stav 80; *Guzzardi protiv Italije*, 1980, stav 92).

198. S tim u vezi, element prinude ukazuje na lišenje slobode u smislu člana 5, stav 1 (*Gillan i Quinton protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2010, stav 57), i *Foka protiv Turske*, 2008, stavovi 74–79). Međutim, svrha mjera koje preduzimaju vlasti lišavajući pojedince slobode nije bitna u fazi odlučivanja o tome da li je došlo do lišenja slobode (*Rozhkov protiv Rusije (br. 2)*, 2017, stav 74). Čak i mjere koje su namijenjene zaštiti ili preduzete u interesu lica o kojem je riječ mogu predstavljati lišenje slobode (*Khlaifia i drugi protiv Italije* [VV], 2016, stav 71).

199. Princip da se član 5, stav 1. ne odnosi samo na ograničenja slobode kretanja, koja su regulisana članom 2. Protokola br. 4 je potvrđen u kontekstu masovnih protesta. Prema sudskoj praksi Suda,

14. Vidjeti odjeljak I [Vodiča o članu 5 - Pravo na slobodu i sigurnost](#).

trebalo bi uzeti u obzir i vrstu, trajanje, efekte i način sprovođenja predmetne mjere. Sud je objasnio da se od članova javnosti često zahtijeva da podnose privremena ograničenja slobode kretanja u određenim kontekstima, kao što su putovanja javnim prevozom ili autoputem, ili prisustvovanje fudbalskoj utakmici. Takva uobičajena ograničenja ne bi se mogla pravilno opisati kao „lišenje slobode” u smislu člana 5, stav 1, sve dok su neizbježna kao rezultat okolnosti van kontrole vlasti, neophodna da bi se spriječio stvarni rizik od ozbiljne povrede ili štete i svedena na minimum potreban za tu svrhu (*Austin i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], 2012, stav 59).

200. Štaviše, policiji je morao biti dat određeni stepen slobode u donošenju operativnih odluka (*P.F. i E.F. protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (odl.), 2010, stav 41). Član 5. nije mogao biti tumačen na način koji bi policiji onemogućio da ispuni svoje dužnosti održavanja reda i zaštite javnosti, pod uvjetom da se pridržava osnovnog principa člana 5, a to je zaštita pojedinca od proizvoljnosti (*Saadi protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], 2008, stavovi 67–74).

201. U slučaju *Austin i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], 2012, Sud je razmatrao primjenu člana 5, stav 1 Konvencije u vezi sa „opkoljavanjem” ili zadržavanjem grupe ljudi od strane policije iz razloga javnog reda. Sud je smatrao da je policija odlučila da primjeni mjeru zadržavanja kako bi kontrolisala masu, umjesto da pribjegne snažnijim metodama, koje bi mogle predstavljati veći rizik od povreda osoba unutar mase. Sud je stoga utvrdio da član 5. nije primjenjiv. Međutim, Sud je naglasio da, da nije bilo neophodno da policija uspostavi i održi kordon kako bi spriječila ozbiljne povrede ili štetu, prinudna i restriktivna priroda mjere mogla bi biti dovoljna da je podvede pod član 5. Konvencije (vidjeti i *Auray i drugi protiv Francuske*, 2024, stavovi 65–74 i 84–95, gdje je Sud potvrdio sudsku praksu u slučaju *Austin i drugi*, utvrdivši da je član 5. neprimjenjiv, ali je ispitao slučaj prema članu 2. Protokola br. 4 i utvrdio povredu te odredbe zbog nedostatka adekvatnog pravnog osnova za primjenu tehnike „opkoljavanja”).

202. Što se tiče različitih oblika hapšenja od strane organa uprave, Sud je utvrdio, na primjer, u slučaju *Elvira Dmitriyeva protiv Rusije*, 2019, stav 95, da je podnositelj predstavke, koji je uhapšen i zadržan u policijskoj stanici oko četiri sata radi sastavljanja optužnice od strane organa uprave, bio lišen slobode tokom tog vremenskog perioda (vidjeti i *Lashmankin i drugi protiv Rusije*, 2017).

203. U slučaju *Ishkhanyan protiv Armenije*, 2025, uprkos tome što je ranije pušten na osnovu usmene naredbe višeg službenika, kada je podnositelj predstavke uhapšen pod navodnom sumnjom da je učestvovao u huliganizmu, potom ispitivan kao svjedok, a na kraju podvrgnut testu na droge, Sud je utvrdio da je bio pod isključivom kontrolom policije. Sud je utvrdio da boravak pod isključivom kontrolom policije duže od sedam sati predstavlja lišenje slobode (stavovi 145–52).

204. Poređenja radi, pritvor u slučaju *Shimovolos protiv Rusije*, 2011 nije trajao duže od 45 minuta. Sud je uzeo u obzir činjenicu da je podnositelj predstavke doveden u policijsku stanicu pod prijetnjom silom i da nije mogao slobodno da napusti prostorije bez odobrenja policajaca. Sud je smatrao da je postojao element prinude koji je, uprkos kratkom trajanju hapšenja, ukazivao na lišenje slobode u smislu člana 5, stav 1.

205. Sud je utvrdio da element prinude prilikom vršenja ovlaštenja policije da zaustavlja i pretresa lica također ukazuje na lišenje slobode, bez obzira na kratkotrajnost te mjere (*Krupko i drugi protiv Rusije*, 2014, stav 36; *Foka protiv Turske*, 2008, stav 78; *Gillan i Quinton protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2010, stav 57; *Shimovolos protiv Rusije*, 2011, stav 50; *Brega i drugi protiv Moldavije*, 2012, stav 43).

206. Na primjer, u slučaju *Gillan i Quinton protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2010, Sud je naveo da, iako vrijeme tokom kojeg su podnositelji predstavke bili zaustavljeni i pretresani nije prelazilo 30 minuta ni u jednom slučaju, tokom tog perioda su podnositelji predstavke bili potpuno lišeni slobode kretanja, bili su u obavezi da ostanu na mjestu gdje su zadržani i da se podvrgnu pretresu. Da su odbili, bili bi uhapšeni, pritvoreni u policijskoj stanici i pod krivičnim optužbama. Sud je primjetio, bez konačne odluke o primjenjivosti člana 5, da ovaj element prinude ukazuje na lišenje slobode u smislu te odredbe.

B. Zakonitost

207. Izrazi „zakonit“ i „u skladu sa postupkom propisanim zakonom“ u članu 5, stav 1 u suštini se odnose na domaće pravo i navode obavezu poštovanja njegovih materijalnih i procesnih pravila. Međutim, „zakonitost“ pritvora prema domaćem pravu nije uvijek odlučujući element. Sud, pored toga, mora biti uvjeren da je pritvor tokom razmatranog perioda bio u skladu sa svrhom člana 5, stav 1 Konvencije, a to je sprječavanje da se lica liše slobode na proizvoljan način (*Giulia Manzoni protiv Italije*, 1997, stav 25).

208. Zahtjev „u skladu sa postupkom propisanim zakonom“ u članu 5, stav 1¹⁵ primjenjuje se u kontekstu masovnih protesta:

- *Navalnyy i Yashin protiv Rusije*, 2014; *Elvira Dmitriyeva protiv Rusije*, 2019; i *Lashmankin i drugi protiv Rusije*, 2017, (podnositelji predstavke sprovedeni u policijsku stanicu uprkos odsustvu razloga za nepodnošenje optužnice od strane organa uprave na licu mjesta);
- *Mushegh Saghatlyan protiv Armenije*, 2018, (pritvor podnositelj predstavke je prekoračio maksimum dozvoljen zakonom - 72 sata bez sudskog naloga)
- *Hakim Aydin protiv Turske*, 2020, stav 40, lišenje slobode za krivično djelo za koje se takva mjera nije mogla izreći.

209. Važeći zakon također mora da ispunjava standard „zakonitosti“ postavljen Konvencijom, prema kome svaki zakon mora da bude dovoljno precizan da bi građanima omogućio da predvide, u mjeri koja je razumna u datim okolnostima, posljedice koje radnja povlači za sobom (*Steel i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1998, stav 54).

C. Opravdanja u članu 5, stav 1

210. Sud je objasnio da je lista izuzetaka od prava na slobodu prema članu 5, stav 1 sveobuhvatna i da je samo usko tumačenje tih izuzetaka u skladu sa ciljem te odredbe, naime da se osigura da niko ne bude proizvoljno lišen svoje slobode (*Buzadji protiv Republike Moldavije* [VV], 2016, stav 84; *S., v. i A. protiv Danske* [VV], 2018, stav 73).

211. Najčešće u kontekstu masovnih protesta, opravdanje za lišenje slobode odnosi se na podstavove (b) i (c) člana 5, stav 1.¹⁶

212. Na primjer, u slučaju *Steel i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1998, prvi i drugi podnositelj predstavke su osuđeni i naređeno im je da budu mirni, odnosno da izbjegavaju ponašanje čija bi prirodna posljedica bila izazivanje drugih na nasilje. Naknadno odbijanje podnositelja predstavke da se povinuju sudskom nalogu dovelo je do kazne zatvora. Pošto je kazna zatvora bila posljedica nepoštovanja sudskog naloga, Sud je razmatrao pritvor prema članu 5, stav 1 (b) Konvencije.

213. U slučaju *Schwabe i M.G. protiv Njemačke*, 2011, Sud je ispitao pritvor čiji je cilj bio sprječavanje učešća u demonstracijama. Sud je odbacio argument Vlade da se pritvor odnosi na član 5, stav 1 (b), jer „obaveza propisana zakonom“ mora biti stvarna i konkretna, i već postojati kao obaveza za konkretno lice (vidjeti i *S., v. i A. protiv Danske* [VV], stav 83).

214. U slučaju *Ishkhanyan protiv Armenije*, 2025, podnositelj predstavke nije postupio po nalogu policije da se uzdrži od blokiranja puta tokom sjedenja kao vida protesta. Međutim, uhapšen je kada je napuštao područje, nakon rastjerivanja sjedenja kao vida protesta. Više nije postojala obaveza za koju bi se moglo reći da je podnositelj predstavke nije poštovao i stoga nije bilo opravdanja za hapšenje podnositelja predstavke po članu 5, stav 1 (b) (stav 157).

15. Vidjeti odjeljak II Vodiča o članu 5 - Pravo na slobodu i sigurnost.

16. Vidjeti odjeljak III Vodiča o članu 5 - Pravo na slobodu i sigurnost.

215. Što se tiče člana 5, stav 1 (c), u slučaju *Shimovolos protiv Rusije*, 2011, kada je trebalo da se održi samit Evropska unija-Rusija u Samari, ime podnositelja predstavke je registrovano kao ime aktiviste za ljudska prava u „bazi podataka za nadzor”. Sud je utvrdio da hapšenje podnositelja predstavke u trajanju od četrdeset pet minuta na željezničkoj stanici u Samari, sa ciljem da ga spriječi da počini neodređena djela podložna upravnom postupku i krivična djela, nije opravdano prema članu 5, stav 1 (c) Konvencije.

216. U nizu slučajeva protiv Ukrajine koji se tiču namjerne strategije vlasti da zaustave prvobitno mirne Majdan proteste prekomjernom upotrebom sile i lišenjem slobode, Sud je utvrdio kršenja člana 5. u vezi sa nedostatkom opravdanja i/ili proizvoljnosti u lišenju podnositelja predstavke slobode (*Shmorgunov i drugi protiv Ukrajine*, 2021, stavovi 463–478; *Kadura i Smaliy protiv Ukrajine*, 2021, stavovi 126–132; *Dubovtsev i drugi protiv Ukrajine*, 2021, stavovi 77–82; *Vorontsov i drugi protiv Ukrajine*, 2021, stavovi 42–49). U istom kontekstu, u slučaju *Lutsenko i Verbytskyy protiv Ukrajine*, 2021, stav 102, Sud je utvrdio da je došlo do potpunog negiranja garancija člana 5, stav 1 u vezi sa otmicom i pritvaranjem demonstranata od strane pojedinaca koji su djelovali ili po uputstvima i/ili pod kontrolom vlasti ili barem uz njihov pristanak ili prećutno odobrenje.

217. U slučaju *Navalnyy protiv Rusije* [VV], 2018, podnositelj predstavke je uhapšen na nezakonitim, ali mirnim okupljanjima u sedam navrata. U jednom slučaju je pritvoren neodređeni broj sati prije nego što je izveden pred sud, a u drugom je pritvoren preko noći prije nego što je izveden pred sudiju. Sud je utvrdio da vlasti nisu dale eksplicitne razloge za nepuštanje podnositelja predstavke prije suđenja, te je stoga utvrdio kršenje člana 5, stav 1 Konvencije.

218. U slučaju *Navalnyy protiv Rusije (br. 2)*, 2019, domaći sud je naredio kućni pritvor u prekrivičnom postupku na osnovu toga što je podnositelj predstavke prekršio obavezu da ne napušta Moskvu tokom istrage i smatrao da postoji rizik od bjekstva. Sud je primjetio da je podnositelj predstavke zapravo ispunio obavezu. Sud nije vidio razumno objašnjenje da je njegovo ponašanje opravdalo lišenje slobode, te je stoga utvrdio da je lišenje slobode bilo nezakonito.

219. U slučaju *Krupko i drugi protiv Rusije*, 2014, tokom okupljanja, četvorica podnositelja predstavke su sarađivala sa policajcima kako bi im pokazali lična dokumenta, odgovorili na pitanja i poslušali naređenja. Nisu bili formalno osumnjičeni niti optuženi za bilo kakvo krivično djelo. Sud je utvrdio da ne postoji mogućnost da se njihovo hapšenje izvrši „radi izvođenja pred nadležan zakonom određen organ zbog opravdane sumnje da su počinili krivično djelo” i zaključio je da je lišenje slobode bilo proizvoljno.

220. U slučaju *Ishkhanyan protiv Armenije*, 2025, Sud je, prilikom razmatranja osnova za opravdanje prema članu 5, stav 1 (c), utvrdio da je podnositelj predstavke bio žrtva hapšenja sprovedenog masovno bez ikakve pojedinačne procjene krivičnog djela. Nije se moglo reći da je hapšenje zasnovano na opravdanoj sumnji da je počinio krivično djelo, jer je dokumentacija sastavljena u vezi sa njegovim hapšenjem sadržala različite pravne osnove i nije bilo detalja o djelima koja se pripisuju podnositelju predstavke (stavovi 158–62).

221. Međutim, u slučaju *S., v. i A. protiv Danske* [VV], 2018, koji se odnosio na pritvor fudbalskih navijača u trajanju od približno osam sati bez optužbe, Sud je detaljnije razmotrio drugi dio člana 5, stav 1 (c) koji dozvoljava hapšenje ili pritvaranje lica „kada se to opravdano smatra neophodnim da bi se spriječilo njegovo izvršenje krivičnog djela”. Sud je utvrdio da ova odredba u principu predviđa mogućnost da vlasti pritvore pojedinca van konteksta krivičnog postupka, pod uvjetom da se pridržavaju osnovnog principa člana 5. o zaštiti pojedinca od proizvoljnosti.

222. Također treba napomenuti da je u slučaju *Kavala protiv Turske*, 2019, Sud potvrdio da vanredno stanje prema članu 15. ne može eliminisati zahtjev za „opravdanom sumnjom” za pritvor na osnovu člana 5, stav 1 (c). Sumnja da podnositelj predstavke „pokušava da sruši ustavni poredak silom ili nasiljem” morala je biti opravdana opipljivim i provjerljivim činjenicama ili dokazima koji su povezani

sa predmetnim krivičnim djelom. Međutim, ni odluke o pritvoru ni formalna optužba nisu sadržale takve informacije. Stoga je Sud utvrdio povredu člana 5, stav 1 Konvencije.

223. Naposljetku, u nekoliko slučajeva koji se tiču protesta, utvrđeno je da je miješanje u pravo na slobodu i sigurnost ličnosti zasnovano na skrivenoj svrsi, što je dovelo do pitanja po članu 18.¹⁷ u vezi sa članom 5. Konvencije.

224. Na primjer, u slučaju *Rashad Hasanov i drugi protiv Azerbejdžana*, 2018, podnositelji predstavke su bili aktivisti civilnog društva i članovi upravnog odbora nevladine organizacije koja je organizovala proteste protiv Vlade. Neposredno prije jedne od zakazanih demonstracija, podnositelji predstavke su uhapšeni i optuženi za posjedovanje narkotika i Molotovljevih koktela. Sud je utvrdio kršenje člana 5, stav 1 uzetih zasebno, jer tužilaštvo nikada nije pokazalo nikakve dokaze koji bi ukazivali na to da su podnositelji predstavke imali bilo kakvu vezu sa predmetnim Molotovljevim koktelima, i time pružilo „opravdanu sumnju” za njihovo hapšenje i pritvor. Ove okolnosti, posmatrane u kontekstu represija nad civilnim društvom u Azerbejdžanu, navele su Sud da zaključi da je stvarna svrha pritvora podnositelja predstavke bila da ih učutka i kazni zbog njihovog aktivnog društvenog i političkog angažmana. Sud je utvrdio kršenje člana 18. u vezi sa članom 5. Konvencije.

225. U slučaju *Ilgar Mammadov protiv Azerbejdžana*, 2014, podnositelj predstavke je otišao u područje u kojem su se dogodili neredi kako bi dobio svjedočanstvo iz prve ruke. Zatim je pisao blog u kojem je kritikovao vlasti i dao sopstveni prikaz onoga što se dogodilo tokom nereda, koji se razlikovao od onog koji je dala Vlada. Podnositelj predstavke je potom optužen za krivična djela zbog organizovanja ili aktivnog učešća u radnjama koje uzrokuju kršenje javnog reda i otpora ili nasilja nad javnim službenicima, predstavljajući prijetnju po njihov život ili zdravlje. Sud je utvrdio da je krivično procesuiranje imalo skriveni motiv da učutka ili kazni podnositelja predstavke zbog kritike Vlade i zbog pokušaja širenja onoga što je on smatrao istinitim informacijama koje je Vlada pokušavala da sakrije, i zaključio je da je došlo do kršenja člana 18. u vezi sa članom 5.

D. Zaštitni mehanizmi za lica lišena slobode

226. Član 5, stav 3 Konvencije pruža licima uhapšenim ili pritvorenim zbog sumnje da su počinila krivično djelo – naime onima obuhvaćenim članom 5, stav 1 (c) – garanciju protiv svakog proizvoljnog ili neopravdanog lišenja slobode (*Aquilina protiv Malte* [VV], 1999, stav 47, i *Stephens protiv Malte (br. 2)*, 2009, stav 52). Konkretno, ova odredba zahtijeva brzu i automatsku sudsku kontrolu lišenja slobode zbog sumnje da je izvršeno krivično djelo, kao i pravo na suđenje u razumnom roku ili na puštanje na slobodu do suđenja.¹⁸ U slučaju preventivnog pritvora, ako je lice pušteno nakon kratkog vremenskog perioda, zahtjev svrhe izvođenja pritvorenika pred nadležan zakonom određen organ ne bi trebalo da sačinjava prepreku za kratkoročni preventivni pritvor koji potpada pod drugi dio člana 5, stav 1 (*S., v. i A. protiv Danske* [VV], 2018, stav 126).

227. Što se tiče drugog dijela podstava (c) člana 5, stav 1, Sud je utvrdio da se zahtjev „valjanog razloga” iz člana 5, stav 1 (c) – naime, da se pojedinac izvede pred nadležan zakonom određen organ – primjenjuje i u ovom pogledu. Međutim, ova odredba treba da se primjenjuje s određenom fleksibilnošću, tako da pitanje usklađenosti zavisi od toga da li je predviđeno da pritvorenik, u skladu sa članom 5, stav 3, bude bez odlaganja izveden pred sudiju radi preispitivanja zakonitosti njegovog ili njenog pritvora, ili da bude pušten prije tog roka. Štaviše, u slučaju nepoštovanja ovog drugog zahtjeva, lice treba da ima pravo na naknadu štete u skladu sa članom 5, stav 5. Drugim riječima, pod uvjetom da su zaštitne mjere utvrđene članom 5, stavovi 3 i 5 dostupne po domaćem pravu, zahtjev postojanja svrhe ne bi trebalo da sačinjava prepreku za kratkoročni pritvor u okolnostima koje uključuju pitanja masovnih protesta ili događaja (*S., v. i A. protiv Danske* [VV], 2018, stav 137).

17. Vidjeti [Vodič o članu 18 - Granice u kojima se mogu ograničiti prava](#).

18 Vidjeti odjeljak IV. B [Vodiča o članu 5 - Pravo na slobodu i sigurnost](#).

228. Štaviše, član 5, stav 4, koji je odredba o *habeas corpus* Konvencije, daje pritvorenim licima pravo da aktivno traže sudsko preispitivanje svog pritvora. On također obezbjeđuje uhapšenim ili pritvorenim licima pravo da sud „brzo” odluči o zakonitosti njihovog pritvora i da se naloži njihovo puštanje na slobodu ako pritvor nije zakonit.¹⁹

VI. Pravo na pravično suđenje (član 6)

Član 6. Konvencije

„1. Prilikom utvrđivanja građanskih prava i obaveza ili osnovanosti bilo kakve krivične optužbe protiv njega, svako ima pravo na pravično suđenje i javnu raspravu u razumnom roku pred nezavisnim i nepristrasnim, zakonom ustanovljenim sudom. Presuda se izriče javno, ali se novinari i javnost mogu isključiti s čitavog ili jednog dijela suđenja u interesu morala, javnog reda ili nacionalne sigurnosti u demokratskom društvu, kada to nalažu interesi maloljetnika ili zaštite privatnog života strana u sporu, ili kada to sud smatra nužno potrebnim zato što bi u posebnim okolnostima publicitet mogao nanijeti štetu interesima pravde.

2. Svako ko je optužen za krivično djelo smatra se nevinim dok se njegova krivica po zakonu ne dokaže.

3. Svako ko je optužen za krivično djelo ima sljedeća minimalna prava:

(a) da odmah, na jeziku koji razumije, bude podrobno obaviješten o prirodi i razlogu optužbe protiv njega;

(b) da mu se osigura odgovarajuće vrijeme i uvjeti neophodni za pripremanje odbrane;

(c) da se brani sam ili uz pomoć branioca koga sam izabere ili da, ukoliko ne raspolaže sredstvima da plati branioca, da ga dobije besplatno, kada to nalažu interesi pravde;

(d) da sam ispituje ili zahtijeva ispitivanje svjedoka optužbe i da se prisustvo i saslušanje svjedoka odbrane odobri pod istim uvjetima koji važe i za svjedoka optužbe;

(e) da koristi besplatnu pomoć prevodioca ukoliko ne razumije ili ne govori jezik koji se koristi na sudu.”

A. Primjenjivost

229. Član 6. se primjenjuje samo prilikom utvrđivanja građanskih prava i obaveza lica²⁰ ili bilo koje krivične optužbe protiv lica²¹. U kontekstu masovnih protesta, pitanja se uglavnom javljaju u skladu sa krivičnim djelom člana 6. Konvencije.

230. Na primjer, u slučaju *Kasparov i drugi protiv Rusije*, 2013, Sud je utvrdio da upravni postupak protiv učesnika marša, uhapšenih dok su protestovali zbog parlamentarnih izbora, spada pod krivični dio člana 6. Posebno je primjetio da je krivično djelo učešća u nezakonitim demonstracijama kažnjivo prema odredbi koja reguliše prekršaje protiv javnog reda i da je ona osmišljena da reguliše način na koji se demonstracije održavaju, i da je krivično djelo opšteg karaktera jer je usmjereno na sve građane, a ne na određenu grupu koja ima poseban status. Sud je primjetio da su podnositelji predstavke kažnjeni maksimalnom kaznom prema važećoj odredbi. Još važnije, kazne koje se plaćaju nisu bile

19 Vidjeti odjeljak VI. B [Vodiča o članu 5 - Pravo na slobodu i sigurnost](#).

20. Vidjeti odjeljak I [Vodiča o članu 6 - Pravo na pravično suđenje \(građanski dio\)](#).

21. Vidjeti odjeljak II [Vodiča o članu 6 - Pravo na pravično suđenje \(krivični dio\)](#).

novčana naknada za štetu, već su bile kaznene i odvratajuće prirode, što je faktor karakterističan i za krivične sankcije.

231. Slično tome, u slučaju *Navalnyy protiv Rusije* [VV], 2018, Sud je utvrdio da su upravni postupci bili krivični u autonomnom značenju člana 6, stav 1, jer je prekršaj o kojem je riječ generalno imao obilježje djela koje pripada krivičnoj sferi, te da je, imajući u vidu njegovu dužinu (do petnaest dana) i način izvršenja (kazna zatvora od strane organa uprave), dostigao ozbiljnost krivične sankcije.

232. U slučaju *Mikhaylova protiv Rusije*, 2015, relevantna odredba predviđala je maksimalne kazne novčane kazne (ekvivalentno 28 eura) i/ili petnaest dana kazne zatvora. Za Sud, ovo je dovelo do snažne pretpostavke da su optužbe protiv podnositelja predstavke „krivične” prirode, pretpostavke koja se može samo u izuzetnim slučajevima može osporiti, i to samo ako se lišenje slobode ne može smatrati „značajno štetnim” s obzirom na njegovu prirodu, trajanje ili način izvršenja. Sud nije utvrdio takve izuzetne okolnosti u ovom slučaju. Sud je također primjetio da su procesne garancije sadržane u odredbi, kao što je pretpostavka nevinosti, ukazivale na „krivičnu” prirodu postupka.

B. Garancije pravičnog suđenja

233. Sud je utvrdio da se opšti zahtjevi pravičnosti sadržani u članu 6. primjenjuju na sve krivične postupke, bez obzira na vrstu predmetnog krivičnog djela (*Ibrahim i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], 2016, stav 252). Ovo se shodno tome odnosi i na slučajeve koji se tiču masovnih protesta.²²

234. Tako je, na primjer, u slučaju *Gafgaz Mammadov protiv Azerbejdžana*, 2015, stav 76, i u slučaju *Huseynli i drugi protiv Azerbejdžana*, 2016, garancija odgovarajućeg vremena i mogućnosti za pripremu odbrane prema članu 6, stav 3 (b) prekršena kao rezultat višestrukih nedostataka, uključujući kratke pretkrivične postupke, izolaciju podnositelja predstavke od spoljnog svijeta prije ročišta, nedostatak pravnog zastupanja u pretkrivičnom postupku i nedostavljanje izvještaja o djelu podložna upravnom postupku podnositeljima predstavke. Sud je utvrdio da podnositeljima predstavke u oba slučaja nije data prilika da organizuju svoju odbranu i da se upoznaju sa rezultatima istraga sprovedenih tokom postupka.

235. U slučaju *Karelin protiv Rusije*, 2016, stavovi 69–84, Sud je primjetio da je odsustvo tužioca uticalo na primjenu pretpostavke nevinosti tokom suđenja i, implicitno, na pitanje nepristrasnosti suda prvog stepena i obrnuto.

236. Slično tome, u slučaju *Elvira Dmitriyeva protiv Rusije*, 2019, podnositeljica predstavke je uložila prigovor na prisustvo policijskih službenika koji su sačinili zapisnik o prekršaju u upravnom postupku, kao i na to što su sudovi prvog i drugog stepena preuzeli ulogu dokazivanja optužbe protiv nje, u odsustvu tužioca. Sud je utvrdio povredu člana 6. stav 1 i, posebno, zahtjeva za nepristrasnost.

237. U slučaju *Butkevich protiv Rusije*, 2018, Sud je utvrdio povredu člana 6, stavova 1 i 3 (d) zbog nedostatka tužioca u kontekstu usmenih rasprava koja su rezultirala utvrđivanjem optužbi pred organom uprave, kao i zbog toga što sud prvog stepena nije pružio odbrani priliku da ispita policajce koji su izvršili hapšenje ili bilo koga ko je pomenut u zapisniku, a koje je Sud smatrao svjedocima.

238. U slučaju *Navalnyy protiv Rusije* [VV], 2018, Sud je utvrdio povredu člana 6, stavova 1 i 3 (d) u vezi sa šest epizoda, pošto su domaći sudovi svoje presude zasnovali isključivo na izvještaju o događajima koji je dala policija.

239. Slično tome, u slučaju *Mushegh Saghatelyan protiv Armenije*, 2018, Sud je utvrdio povredu člana 6, stav 1 jer su domaći sudovi bezrezervno podržali policijsku verziju događaja, nisu pravilno razmotrili nijedan od podnesaka podnositelja predstavke i odbili su da ispituju svjedoke odbrane. Sud je primjetio

²² Vidjeti odjeljak I *Vodiča o članu 6 - Pravo na pravično suđenje (krivični dio)*.

da član 6, stav 3 (d) ostavlja njima, ponovo kao opšte pravilo, da procjene da li je prikladno pozvati svjedoke. Međutim, procjena podliježe kontroli Suda.

240. U slučaju *Kasparov i drugi protiv Rusije*, 2013, Sud je utvrdio da je nedostatak razumne mogućnosti za podnositelje predstavke da iznesu svoju verziju okolnosti koje su okruživale njihovo hapšenje tokom protesta prekršio princip ravnopravnosti stranaka i pravo na pravično suđenje.

241. U slučaju *Olga Kudrina protiv Rusije*, 2021, stavovi 38–41, Sud je utvrdio kršenja člana 6, stavovi 1 i 3 (d) u vezi sa propustom domaćih sudova da ispituju svjedoke koji su mogli da rasvijetle optužbe protiv podnositeljice predstavke u vezi sa njenim učešćem u protestu. Sud je smatrao da je relevantnost iskaza svjedoka očigledna u slučaju podnositeljice predstavke, iako ona nije pravilno obrazložila svoj zahtjev za prisustvo i ispitivanje ovih svjedoka.

Lista citiranih predmeta

Sudska praksa citirana u ovom Vodiču se odnosi na presude i odluke Suda i odluke i izvještaje Evropske komisije za ljudska prava („Komisija”).

Osim ako nije drugačije naznačeno, sve reference se odnose na presude o meritumu koje je donijelo vijeće Suda. Skraćenica „(odl.)” označava da je citat iz odluke Suda, a skraćenica „[VV]” označava da je predmet razmatralo Veliko vijeće.

Presude vijeća koje nisu pravosnažne u smislu člana 44. Konvencije označene su znakom (*) na donjem spisku. Član 44, stav 2 Konvencije glasi kako slijedi: „Presuda vijeća postaje konačna: (a) kada stranke izjave da neće zahtijevati da se predmet iznese pred Veliko vijeće, ili (b) tri mjeseca poslije donošenja presude, ako se ne zatraži da se predmet iznese pred Veliko vijeće, ili (c) kada odbor Velikog vijeća odbije zahtjev za razmatranje na osnovu člana 43.” Kada odbor Velikog vijeća prihvati zahtjev da predmet bude izniet pred Veliko vijeće, presuda vijeća ne postaje pravosnažna i samim tim nema pravno dejstvo; pravosnažna postaje potonja presuda Velikog vijeća.

Hiperlinkovi za navedene predmete u elektronskoj verziji Vodiča usmjereni su ka bazi podataka HUDOC (<http://hudoc.echr.coe.int>), koja omogućava pristup sudskoj praksi Evropskog suda (presude i odluke Velikog vijeća, vijeća i odbora, predmeti o kojima su podnijete informacije, savjetodavna mišljenja, pravni sažeci iz informativne bilješke o sudskoj praksi) i Komisije (odluke i izvještaji), kao i rezolucijama Vijeća ministara.

Sud presude i odluke izriče na engleskom i/ili francuskom jeziku, koja su njegova dva službena jezika. HUDOC također sadrži prevode mnogih važnih predmeta na više od 30 nezvaničnih jezika, kao i linkove za oko stotinu online zbirki sudske prakse čiji su autori treća lica. Svim jezičkim verzijama koje su dostupne za navedene predmete može se pristupiti preko taba „Language versions” (Jezičke verzije) u bazi podataka HUDOC; to je tab koji se može naći nakon što kliknete na hiperlink predmeta.

—A—

- [Abdullah Yaşa i drugi protiv Turske](#), br. 44827/08, 16. jula 2013.
- [Adali protiv Turske](#), br. 38187/97, 31. marta 2005.
- [Ahmet Yildirim protiv Turske](#), br. 3111/10, ESLJP 2012.
- [Alekseyev protiv Rusije](#), br. 4916/07 i dva druga, 21. oktobra 2010.
- [Alici i drugi protiv Turske](#), br. 70098/12, 24. maja 2022.
- [Aksoy protiv Turske](#), 18. decembra 1996, Izvještaji 1996-VI
- [Andreou protiv Turske](#), br. 45653/99, 27. oktobra 2009.
- [Annenkov i drugi protiv Rusije](#), br. 31475/10, 25. jula 2017.
- [Aquilina protiv Malte](#) [VV], br. 25642/94, ESLJP 1999-III
- [Ashughyan protiv Armenije](#), br. 33268/03, 17. jula 2008.
- [Associated Society of Locomotive Engineers and Firemen \(ASLEF\) protiv Ujedinjenog Kraljevstva](#), br. 11002/05, 27. februara 2007.
- [Association „21 December 1989” i drugi protiv Rumunije](#), br. 33810/07 i 18817/08, 24. maja 2011.
- [Ataykaya protiv Turske](#), br. 50275/08, 22. jula 2014.
- [Auray i drugi protiv Francuske](#), br. 1162/22, 8. februara 2024.
- [Austin i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva](#) [VV], br. 39692/09 i dva druga, ESLJP 2012.
- [Autronic AG protiv Švajcarske](#), 22. maja 1990, Serija A br. 178

—B—

Barankevich protiv Rusije, br. 10519/03, 26. jula 2007.
Barraco protiv Francuske, br. 31684/05, 5. marta 2009.
Bayev i drugi protiv Rusije, br. 67667/09 i dva druga, 20. juna 2017.
Bédat protiv Švajcarske [VV], br. 56925/08, 29. marta 2016.
Berkman protiv Rusije, br. 46712/15, 1. decembra 2020.
Berladir i drugi protiv Rusije, br. 34202/06, 10. jula 2012.
Boboc i drugi protiv Republike Moldavije, br. 44592/16, 7. juna 2022.
Bodson i drugi protiv Belgije, br. 35834/22 i 15 drugih, 16. januara 2025.
Bogay i drugi protiv Ukrajine, br. 38283/18, 3. aprila 2025.
Bosphorus Hava Yolları Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi protiv Irske [VV], br. 45036/98, ESLJP 2005-VI
Bouyid protiv Belgije [VV], br. 23380/09, ESLJP 2015.
Bączkowski i drugi protiv Poljske, br. 1543/06, 3. maja 2007.
Bregha i drugi protiv Moldavije, br. 61485/08, 24. januara 2012.
Bukta i drugi protiv Mađarske, br. 25691/04, ESLJP 2007-III
Bumbeş protiv Rumunije, br. 18079/15, 3. maja 2022.
Butkevich protiv Rusije, br. 5865/07, 13. februara 2018.
Buzadji protiv Republike Moldavije [VV], br. 23755/07, 5. jula 2016.

—C—

Central Unitaria de Traballadores/as protiv Španije, br. 49363/20, 17. oktobra 2024.
Cestaro protiv Italije, br. 6884/11, 7. aprila 2015.
Chkhartishvili protiv Gruzije, br. 31349/20, 11. maja 2023.
Chorherr protiv Austrije, 25. avgusta 1993, Serija A br. 266-B
Çiçek i drugi protiv Turske, br. 48694/10 et al., 22. novembra 2022.
Cisse protiv Francuske, br. 51346/99, ESLJP 2002-III
Cioffi protiv Italije, br. 17710/15, 5. juna 2025.
Coster protiv Ujedinjenog Kraljevstva [VV], br. 24876/94, 18. januara 2001.
Creangă protiv Rumunije [VV], br. 29226/03, 23. februara 2012.
Csiszer i Csibi protiv Rumunije, br. 71314/13 i 68028/14, 5. maja 2020.

—D—

Dareskizb Ltd protiv Armenije, br. 61737/08, 21. septembra 2021.
De Tommaso protiv Italije [VV], br. 43395/09, 23. februara 2017.
Delfi AS protiv Estonije [VV], br. 64569/09, ESLJP 2015.
Dilipak protiv Turske, br. 29680/05, 15. septembra 2015.
Disk i Kesk protiv Turske, br. 38676/08, 27. novembra 2012.
Djavit An protiv Turske, br. 20652/92, ESLJP 2003-III
Drozd protiv Poljske, br. 15158/19, 6. aprila 2023.
Dubovtsev i drugi protiv Ukrajine, br. 21429/14 i devet drugih, 21. januara 2021.

—E—

Ecatertina Mirea i drugi protiv Rumunije, br. 43626/13 i 69 drugih, 12. aprila 2016.
Eckert protiv Francuske, br. 56270/21, 24. oktobra 2024.
Ekrem Can i drugi protiv Turske, br. 10613/10, 8. marta 2022.

Elena Apostol i drugi protiv Rumunije, br. 24093/14 i 16 drugih, 23. februara 2016.
Elvira Dmitriyeva protiv Rusije, br. 60921/17 i 7202/18, 30. aprila 2019.
Emin Huseynov protiv Azerbejdžana, br. 59135/09, 7. maja 2015.
Éva Molnár protiv Mađarske, br. 10346/05, 7. oktobra 2008.
Ezelin protiv Francuske, 26. aprila 1991, Serija A br. 202.

—F—

Fáber protiv Mađarske, br. 40721/08, 24. jula 2012.
Feridun Yazae protiv Turske, br. 42713/98, 23. septembra 2004.
Foka protiv Turske, br. 28940/95, 24. juna 2008.
Fraisse i drugi protiv Francuske, br. 47626/21 i 22525/21, 27. februara 2025.
Frumkin protiv Rusije, br. 74568/12, 5. januara 2016.

—G—

Gafgaz Mammadov protiv Azerbejdžana, br. 60259/11, 15. oktobra 2015.
Gäfgen protiv Njemačke [VV], br. 22978/05, ESLJP 2010.
Geylani i drugi protiv Turske, br. 10443/12, 12. septembra 2023.
Gillan i Quinton protiv Ujedinjenog Kraljevstva, br. 4158/05, ESLJP 2010 (izvodi)
Giulia Manzoni protiv Italije, 1. jula 1997, Izveštaji 1997-IV
Giuliani i Gaggio protiv Italije [VV], br. 23458/02, ESLJP 2011 (izvodi)
Gorzelik i drugi protiv Poljske [VV], br. 44158/98, ESLJP 2004-I
Gsell protiv Švajcarske, br. 12675/05, 8. oktobra 2009.
Güleç protiv Turske, 27. jula 1998, *Izveštaji o presudama i odlukama*, 1998-IV
Gülşenoğlu protiv Turske, br. 16275/02, 29. novembra 2007.
Gül i drugi protiv Turske, br. 4870/02, 8. juna 2010.
Gün i drugi protiv Turske, br. 8029/07, 18. juna 2013.
Guzzardi protiv Italije, 6. novembra 1980, Serija A br. 39

—H—

Hakobyan i drugi protiv Armenije, br. 34320/04, 10. aprila 2012.
Hakim Aydın protiv Turske, br. 4048/09, 26. maja 2020.
Handzhiyski protiv Bugarske, br. 10783/14, 6. aprila 2021.
Harutyunyan i drugi protiv Armenije (odl.), br. 45401/15, 1. aprila 2025.
Hentschel i Stark protiv Njemačke, br. 47274/15, 9. novembra 2017.
Huseynli i drugi protiv Azerbejdžana, br. 67360/11 i dva druga, 11. februara 2016.
Hyde Park i drugi protiv Moldavije, br. 33482/06, 31. marta 2009.
Hyde Park i drugi protiv Moldavije (br. 3), br. 45095/06, 31. marta 2009.
Hyde Park i drugi protiv Moldavije (br. 5 i 6), br. 6991/08 i 15084/08, 14. septembra 2010.

—I—

Ibrahim i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva [VV], br. 50541/08 i tri druga, 13. septembra 2016.
Ibrahimov i Mammadov protiv Azerbejdžana, br. 63571/16 i pet drugih, 13. februara 2020.
Ibrahimov i drugi protiv Azerbejdžana, br. 69234/11 i dva druga, 11. februara 2016.
Ishkhanyan protiv Armenije, br. 5297/16, 13. februara 2025.

İmrek protiv Turske, br. 45975/12, 10. novembra 2020.
Irska protiv Ujedinjenog Kraljevstva, 18. januara 1978, Serija A br. 25.
Isaak protiv Turske, br. 44587/98, 24. juna 2008.
İzci protiv Turske, br. 42606/05, 23. jula 2013.
Ilgar Mammadov protiv Azerbejdžana, br. 15172/13, 22. maja 2014.
İdentoba i drugi protiv Gruzije, br. 73235/12, 12. maja 2015.
Işıkırık protiv Turske, br. 41226/09, 14. novembra 2017.

—J—

Jalloh protiv Njemačke [VV], br. 54810/00, ESLJP 2006-IX.
Jeronovičs protiv Latvije [VV], br. 44898/10, 5. jula 2016.

—K—

Kablis protiv Rusije, br. 48310/16 i 59663/17, 30. aprila 2019.
Kadura i Smaliy protiv Ukrajine, br. 42753/14 i 43860/14, 21. januara 2021.
Karelin protiv Rusije, br. 926/08, 20. septembra 2016.
Kasparov i drugi protiv Rusije, br. 21613/07, 3. oktobra 2013.
Kasparov protiv Rusije, br. 53659/07, 11. oktobra 2016.
Kavala protiv Turske, br. 28749/18, 10. decembra 2019.
Kazan protiv Turske, br. 58262/10, 6. juna 2023.
Kemal Çetin protiv Turske, br. 3704/13, 26. maja 2020.
Khlaifia i drugi protiv Italije [VV], br. 16483/12, 15. decembra 2016.
Konstantin Markin protiv Rusije [VV], br. 30078/06, ESLJP 2012.
Kopp protiv Švajcarske, 25. marta 1998, *Izveštaji 1998-II*
Krupko i drugi protiv Rusije, br. 26587/07, 26. juna 2014.
Kruslin protiv Francuske, 24. aprila 1990, Serija A br. 176-A
Kudrevičius i drugi protiv Litvanije [VV], br. 37553/05, ESLJP 2015

—L—

Labita protiv Italije [VV], br. 26772/95, ESLJP 2000-IV
Laguna Guzman protiv Španije, br. 41462/17, 6. oktobra 2020.
Laurijsen i drugi protiv Nizozemske, br. 56896/17 i četiri drugih, 21. novembra 2023.
Lashmankin i drugi protiv Rusije, br. 57818/09 i 14 drugih, 7. februara 2017.
Lutsenko i Verbytskyy protiv Ukrajine, br. 12482/14 i 39800/14, 21. januara 2021.

—M—

Maestri protiv Italije [VV], br. 39748/98, ESLJP 2004-I
Magyar Helsinki Bizottság protiv Mađarske [VV], br. 18030/11, 8. novembra 2016.
Magyar Kétfarkú Kutya Párt protiv Mađarske [VV], br. 201/17, 20. januara 2020.
Makarashvili i drugi protiv Gruzije, br. 23158/20 et al., 1. septembra 2022.
Makhmudov protiv Rusije, br. 35082/04, 26. jula 2007.
Malofeyeva protiv Rusije, br. 36673/04, 30. maja 2013.
Manannikov protiv Rusije, br. 9157/08, 1. februara 2022.
Mariya Alekhina i drugi protiv Rusije, br. 38004/12, 17. jula 2018.

Mătășaru protiv Republike Moldavije, br. 69714/16 i 71685/16, 15. januara 2019.
Medvedyev i drugi protiv Francuske [VV], br. 3394/03, ESLJP 2010
Mikhaylova protiv Rusije, br. 46998/08, 19. novembra 2015.
Mkrtchyan protiv Armenije, br. 6562/03, 11. januara 2007.
Muradova protiv Azerbejdžana, br. 22684/05, 2. aprila 2009.
Murat Vural protiv Turske, br. 9540/07, 21. oktobra 2014.
Mushegh Saghatelyan protiv Armenije, br. 23086/08, 20. septembra 2018.
Mustafa Hajili i drugi protiv Azerbejdžana, br. 69483/13 et al., 6. oktobra 2022.
Mzhavanadze i Rukhadze protiv Gruzije, br. 29760/21 i 33931/21, 15. jula 2025.

—N—

Nagemtov protiv Rusije [VV], br. 35589/08, 30. marta 2017.
Najafli protiv Azerbejdžana, br. 2594/07, 2. oktobra 2012.
Navalnyy and Gunko protiv Rusije, br. 75186/12, 10. novembra 2020.
Navalnyy and Yashin protiv Rusije, br. 76204/11, 4. decembra 2014.
Navalnyy protiv Rusije [VV], br. 29580/12 i četiri drugih, 15. novembra 2018.
Necdet Bulut protiv Turske, br. 77092/01, 20. novembra 2007.
Nemtsov protiv Rusije, br. 1774/11, 31. jula 2014.
Nurettin Aldemir i drugi protiv Turske, br. 32124/02 i drugi, 18. decembra 2007.

—O—

Obote protiv Rusije, br. 58954/09, 19. novembra 2019.
Olga Kudrina protiv Rusije, br. 34313/06, 6. aprila 2021.
Öllinger protiv Austrije [VV], br. 76900/01, ESLJP 2006-IX
Ostrovenecs protiv Latvije, br. 36043/13, 5. oktobra 2017.
Ouranio Toxo i drugi protiv Grčke, br. 74989/01, ESLJP 2005-X (izvodi)
Oya Attaman protiv Turske, br. 74552/01, ESLJP 2006-XIV

—P—

P.F. i E.F. protiv Ujedinjenog Kraljevstva (odl.), br. 28326/09, 23. novembra 2010.
Pastor i Țiclete protiv Rumunije, br. 30911/06 i 40967/06, 19. aprila 2011.
Pentikäinen protiv Finske [VV], br. 11882/10, ESLJP 2015
Peradze i drugi protiv Gruzije, br. 5631/16, 15. decembra 2022.
Perinçek protiv Švajcarske, br. 27510/08, 17. decembra 2013.
Petropavlovskis protiv Latvije, br. 44230/06, ESLJP 2015.
Plattform „Ärzte für das Leben“ protiv Austrije, 21. juna 1988, Serija A br. 139.
Primov i drugi protiv Rusije, br. 17391/06, 12. juna 2014.
Promo Lex i drugi protiv Republike Moldavije, br. 42757/09, 24. februara 2015.
Protopapa protiv Turske, br. 16084/90, 24. februara 2009.

—R—

Rai i Evans protiv Ujedinjenog Kraljevstva (odl.), br. 26258/07 i 26255/07, 17. novembra 2009.
Ramirez Sanchez protiv Francuske [VV], br. 59450/00, ESLJP 2006-IX
Rashad Hasanov i drugi protiv Azerbejdžana, br. 48653/13 i tri druga, 7. juna 2018.

Razvozhayev protiv Rusije i Ukrajine i Udaltsov protiv Rusije, br. 75734/12 i dva druga, 19. novembra 2019.
Rekvényi protiv Mađarske [VV], br. 25390/94, ESLJP 1999-III
Rotaru protiv Rumunije [VV], br. 28341/95, ESLJP 2000-V
Rozhkov protiv Rusije (br. 2), br. 38898/04, 31. januara 2017.
Russ protiv Njemačke, br. 44241/20, 20. maja 2025.

—S—

S., v. i A. protiv Danske [VV], br. 35553/12 i dva druga, 22. oktobra 2018.
Saadi protiv Ujedinjenog Kraljevstva [VV], br. 13229/03, ESLJP 2008
Sáska protiv Mađarske, br. 58050/08, 27. novembra 2012.
Schwabe i M.G. protiv Njemačke, br. 8080/08 i 8577/08, ESLJP 2011 (izvodi).
Selmouni protiv Francuske [VV], br. 25803/94, ESLJP 1999-V.
Shapovalov protiv Ukrajine, br. 45835/05, 31. jula 2012.
Shimovolos protiv Rusije, br. 30194/09, 21. juna 2011.
Shmorgunov i drugi protiv Ukrajine, br. 15367/14 i 13 drugih, 21. januara 2021.
Şimşek i drugi protiv Turske, br. 35072/97 i 37194/97, 26. jula 2005.
Sindicatul „Păstorul cel Bun” protiv Rumunije [VV], br. 2330/09, ESLJP 2013
Sinkova protiv Ukrajine, br. 39496/11, 27. februara 2018.
Şolari protiv Republike Moldavije, br. 42878/05, 28. marta 2017.
Stankov i United Macedonian Organisation Ilinden protiv Bugarske, br. 29221/95 i 29225/95, ESLJP 2001-IX
Steel i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva, 23. septembra 1998, *Izveštaji o presudama i odlukama* 1998-VII
Stephens protiv Malte (br. 2), br. 33740/06, 21. aprila 2009.
Svinarenko i Slyadnev protiv Rusije [VV], br. 32541/08 i 43441/08, ESLJP 2014 (izvodi)

—T—

Tanarenko protiv Rusije, br. 19554/05, 15. maja 2014.
Ter-Petrosyan protiv Armenije, br. 36469/08, 25. aprila 2019.
The Gypsy Council i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva (odl.), br. 66336/01, 14. maja 2002.
The United Macedonian Organisation Ilinden i Ivanov protiv Bugarske, br. 44079/98, 20. oktobra 2005.
Times Newspapers Ltd protiv Ujedinjenog Kraljevstva (br. 1 i 2), br. 3002/03 i 23676/03, ESLJP 2009.

—U—

Uzunget i drugi protiv Turske, br. 21831/03, 13. oktobra 2009.

—V—

V.v. protiv Ujedinjenog Kraljevstva [VV], br. 24888/94, ESLJP 1999-IX
Varoğlu Atik i drugi protiv Turske, br. 76061/14, 14. januara 2020.
Virabyan protiv Armenije, br. 40094/05, 2. oktobra 2012.
Vorontsov i drugi protiv Ukrajine, br. 58925/14 i četiri drugih, 21. januara 2021.
Vxerentsov protiv Ukrajine, br. 20372/11, 11. aprila 2013.

—Y—

Yezhov i drugi protiv Rusije, br. 22051/05, 29. juna 2021.

Yılmaz i Kılıç protiv Turske, br. 68514/01, 17. jula 2008.

Yılmaz Yıldız i drugi protiv Turske, br. 4524/06, 14. oktobra 2014.

—Z—

Zakharov i Varzhabetyan protiv Rusije, br. 35880/14 i 75926/17, 13. oktobra 2020.

Zülküf Murat Kahraman protiv Turske, br. 65808/10, 16. jula 2019.

Ziliberg protiv Moldavije (odl.), br. 61821/00, 4. maja 2004.